

ÖTVEN ESZTENDŐ

A BUDAPESTI BETŰ- ÉS TÖMÖNTŐK KÖRE
FÖNNÁLLÁSÁNAK FÉLSZÁZADOS TÖRTÉNETE

BUDAPEST 1934

E KÖNYV MEGÍRÁSÁNÁL FORRÁSMUNKÁNAK TEKINTETTÜK: NOVITZKY N. LÁSZLÓ: „EGYESÜLT ERŐVEL!” – NOVÁK LÁSZLÓ: „A NYOMDÁSZAT TÖRTÉNETE” – PAJOR RUDOLF „EGY BÉRHARC TÖRTÉNETE” CÍMŰ MUNKÁKAT, VALAMINT A PUSZTAI-FÉLE NYOMDÁSZATI ENCYKLOPEDIÁT. – MERÍTETTÜNK AZONBAN ZAKA LAJOSNAK NÉHÁNY CIKKÉBŐL IS, MELYEKET ANNAKIDEJÉN AZ ÖNTŐK MOZGALMÁRÓL ÍRT

KIADÓ: TEPEROVITS LAJOS.
VILÁGOSSÁG RT. BUDAPEST.
MŰSZAKI IG.: DEUTSCH D.

TARTALOM

ELŐSZÓ	
HARCOS FÉLSZÁZAD	
A MÜHLE-CLUB	
A KÖR MEGALAKULÁSA	
AZ ELSŐ BÉRMOZGALOM	
AZ ELSŐ PROBLÉMÁK	
HARCOK, KÜZDELMEK...	
AZ 1890-ES BÉRMOZGALOM	
A TANONCKÉRDÉS	
A FEJLŐDÉS JEGYÉBEN	
A MONOTYPE-PROBLÉMA	
A 25 ÉVES KÖR	
A HÁBORÚS KORSZAK	
FORRADALMAK TÜZÉBEN	
A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG	
AZ ELLENFORRADALOM	
AZ 1921. ÉVI SZTRÁJK	
AZ INFLÁCIÓS KORSZAK	
AZ 1924-I SZTRÁJK	
HÁROM KORSZAK – HÁROM NÉV	
ÚJ FÖLADATOK ELŐTT	
A BETŰÖNTÉS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON	
A MONOTYPE-ÖNTŐGÉP MAGYARORSZÁGON	
A TÖMÖNTÉS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE	
ÖTVEN ESZTENDŐ KRÓNIKÁJA	
KÖRÜNK PÉNZTÁRI KIMUTATÁSA A LEPERGETT 50 ÉV FOLYAMÁN	
TAGJAINK SZÁMA ÉS NÉVSORA A JUBILÁRIS ESZTENDŐBEN	
ROKKANTÁLLOMÁNYBAN LEVŐ TAGJAINK	

ELŐSZÓ

A betű- és tömöntők szervezkedési történetében kétségtelenül annak a félszázadnak a ki-domborítására törekszünk, amely 1883-tól 1933-ig a Betűöntők és Tömöntők Körének megszületését, fejlődését, küzdelmét és mai életét szimbolizálja. De lehetetlen volna ennek a történetnek az áttekintése, ha nem vázolnánk az előzményeket szakmafejlődési, gazdasági és történelmi szemszögből is. Általában arra törekszünk, hogy az utánunk jövő generációknak forrásmunkát juttassunk. Ezt azért tartjuk fontosnak, mert a magunk bőrén tapasztaltuk, milyen hihetetlenül nehéz dolog: megfelelő följegyzések és pontos adatok hiányában – történelmet írni.

Minden kegyeletes érzésünk, tiszteletünk és hálánk mellett, amelyet derék elődeinkkel szem-ben tanúsítunk, meg kell állapítanunk, hogy értékes munkájuk lerögzítéséről, megörökítéséről elfelejtettek gondoskodni. És ami általában tapasztalható az egész magyar munkásmozga-lomban: a dátumok rendesen hiányoznak a mozgalmi nyomtatványokon – az öntöknél is.

Így tehát akárhányszor mi is részint élő tanuk emlékezetére, részint pedig logikus követ-keztetésekre voltunk utalva, amikor e munkánkat elkészítettük. Hisszük azonban, hogy a történelmi hűség rovására sohasem cselekedtünk, mert inkább voltunk hajlandók a történelmet rövidíteni, semmint hogy megbízhatatlan mendemondákra építsünk.

Az Öntökök történetét tárgyaló füzet vagy könyv eddig nem jelent meg. Viszont az öntők gazdasági mozgalmait a legutóbbi korszakig teljesen különállóan vezették, külön árszabály szabályozza ma is munkaviszonyaikat és így a nyomdászok történelmét tárgyaló művekben is alig-alig találunk utalásokat vagy megállapításokat az öntők szervezkedési történetére nézve.

Az öntők hosszú ideig csupán az anyaszervezet segélyezési apparátusában kapcsolódtak össze a nyomdászokkal, mozgalmi téren meglehetősen különálló volt a helyzetük, ami persze korántsem jelenti azt, hogy szervezeti etika vagy ideológia szempontjából eltértek volna a nagy nyomdászszervezettől. Csak éppen szakmájuknak bizonyos különállósága sugárzott a mozgalmi történésekből. Azonkívül az öntőszakma is sokkal lassúbb tempóban fejlődött, mint általában a nyomdászipar többi ágazata. Mindezt tudnunk kell, hogy megérthessük: miért van az öntöknél külön történelmük és miért nem haladt az mindig egy síkon a nyomdászokéval, holott mindannyian egyetlen anyaszervezetnek a tagjai. Nagyszerű elődeinké az érdem, hogy a kezdet kezdetén fölfigyeltek azokra a jelenségekre, amelyek szükségessé tették úgy a nyomdászszervezetbe való beolvadást, mint az Öntők Körének életrehívását és ezért ehelyütt is kegyelettel és hálás megemlékezéssel hajtjuk meg előttük az elismerés lobogóját. Emlékük tisztelete vezesse utódainkat is az alkotó munka területén.

Csak a történelmi hűség kedvéért rögzítjük le, hogy a Kör félszázados történetének megírásával a vezetőség *Helybeli Sándor, Kál Lajos és Schreiber Ede* szaktársakat bízta meg. Ez a szerkesztőbizottság, a vezetőség hozzájárulásával, közreműködésre felkérte *Pajor Rudolf* szak-társat, aki szívesen és készséggel vállalta e megbízást. A könyv tartalma tehát e négy szaktárs együttes munkájának az eredménye. A tárgyilagos bírálat döntse el, mennyiben tettek eleget a megtisztelő megbízatásnak és mennyire sikerült nekik a feladat megvalósítása: – nyomtatott betűkből tanulságos emléket állítani a betű- és tömöntő-munkásság félszázados küzdelmének.

HARCOS FÉLSZÁZAD

A történelem homokóráján iramló gyorsasággal peregnek az évek és szinte észrevétlenül vesznek bele a végtelenség tengerébe. Vélnéd: tegnap volt, ami félszázaddal előbb történt, mert az emberparányok küzdelme, fölemelkedése és elbukása az Élet kaleidoszkópjában

csupán pillanatnyi jelenségnek számít. Csak ha közelebb lépünk a történésekhez, csak hogyha az emberek életén keresztül mérjük föl az eseményeket, akkor döbbenünk rá az emberi lét nagy tragédiáira, akkor tudjuk fölmérni: mennyi erőfeszítés, mennyi emberi energia forgácsolódik széjjel, mennyi könny és vér hull a porba, mennyi remény száll füstbe és mennyi nemes szándék törik derékba, miközben – történelmet csinál az emberiség...

Hiába tudjuk, hogy a világtörténelem során népek és kultúrák pusztultak el, hogy embertömegek áldozták életüket a fejlődés oltárán; az igazi és hűséges tapasztalásokat csak a magunk tragédiás életén keresztül tudjuk tanulságosan fölmérni. Ezért bír jelentőséggel az a harcok félszázad, amelynek történéseit és tanulságait akarjuk e könyvben lerögzíteni.

***

A betűöntők szervezkedése, első eszmélése egyidős a nyomdászok harcok megmozdulásaival. Az egy üzemben való dolgozás, a közös sors érthetően közös cselekvésre serkentette már évtizedekkel ezelőtt is e testvérszaktársak munkásságát. Így érthető, ha már 1782-ben, amikor a nagykárolyi gróf Károlyi-nyomdában a személyzet sztrájkba lépett, hogy magának tisztességesebb létfeltételeket biztosítson, ott találjuk a harcban állók között az öntőket is.

Ez volt Magyarországon az első nyomdászsztrájk, amely azonban távolról sem jelentette még a nyomdaipari munkásság szervezettségét. Ez a harcok megmozdulás Magyarország hűbéri állapotában inkább csak annak tulajdonítható, hogy a nyomdai munkásság kivételes intelligenciája kevésbé tudott beletörődni a jobbágyvilág dögletes légkörébe, a céhrendszer fonák-ságaiba, de főként és elsősorban: tudatában volt szakmája felsőbbbségének. Akkor a nyomdászokat még nem iparosították el a gépek. Mesterségünk még művészetszámba ment.

Az 1782-s sztrájk után azonban hosszú tespedés következett. Csupán 1848-ban mozdul meg ismét a nyomdai munkásság, amely akkor összesen 236 főből áll Budapesten. Egy józsefvárosi vendéglő különtermében jöttek össze és hosszas tanácskozás után megállapodtak abban, hogy „jobb munkadíjak kieszközlése érdekében szoros összetartásba” lépnek. El is jártak először a Landerer és Heckenast-nyomda vezetőségénél és követelték:

1. Az eddigi havonkinti fizetés helyett a hetenkinti fizetést.
2. Ezer betű szedéséért 10–12 pengőkrajcárt.
3. Vákátok fizetését úgy, mint a tömött (kompressz) szedésnek.
4. Munkaidő utáni, valamint vásár- és ünnepnap munkának külön díjazását.

A nyomda vezetősége kénytelen volt a kívánságokat teljesíteni. A sikeren fölbuzdulva, a többi személyzetek is benyújtották követeléseiket. A Kossuth-kormány a legnagyobb zavarban volt, mert a sajtószabadság megszületésének hajnalán az a veszedelem fenyegette, hogy megbénul a magyar sajtó – a munkásság tűrhetetlen munkaviszonyai miatt.

Így hát Kossuth maga is szorgalmazta a békés kibontakozást. A forradalmi kormány elnöke, gróf Batthyány maga elnökölt a békéltetőtárgyaláson, amely teljes 24 óráig tartott egyfolytában és a nyomdai munkásság teljes győzelmét eredményezte.

1848-ban megalakult Budapesten, majd 1851-ben Temesvárott a nyomdászok viatikum- és betegsegélyző egyesülete. Szakszervezeti mozgalomról azonban ezidőtájt még szó sem lehet.

Csak 1860-ban eszméltek föl ismét a nyomdászok. A Bach-korszak átkos nyomása közepette ez figyelemreméltó jelenség. Egyszerűen kisütöttek, hogy most kellene megünnepelni a már 1840-ben esedékes 400 éves jubileumát a könyvnyomtatás föltalálásának. A június 24-i János-napot találták alkalmasnak arra, hogy kirándulás keretében ünnepeljék meg e nevezetes dátumot, mert ez egyrészt hódolat Gutenberg János emlékének, azonkívül pedig a kirándulás alkalmas lesz különböző dolgok megbeszélésére. A kirándulást meg is rendezték Visegrádra, amelyen 300 nyomdász vett részt.

„A kirándulás – amint Novitzky N. László szaktárs írja *„Egyesült erővel”* című művében – megtörte a segédek elszigeteltségét; a bensőbb társas érintkezés új eszméket hozott napfényre és előtérbe szorította az anyagi helyzet megjavítására irányuló törekvéseket. A politikai viszonyok változása a könyvnyomtatás fejlődésére is kedvező hatással volt; az eddigi passzivitást önérték és előretörésvágy, szabadabb irányzat váltotta fel. Sok új lap és folyóirat keletkezett és így a segédek alkalmasnak találták ezt az időpontot arra, hogy helyzetükön javítsanak. Az 1848-i árszabály a folyton emelkedő drágasági viszonyok között akkor sem lett volna megfelelő, ha a főnökök minden részében betartották volna.

1861 közepétől a kedélyek már erősen izzó hangulatban voltak, amidőn egy váratlan esemény alkalmával kitört az elkeseredés. A július hó elején elhalt Gattermann Frigyes temetésén, aki akkor a legidősebb segéd volt, – vasárnap lévén – igen sok segéd jelent meg. A temetésen megjelent segédek nagyrésze azután egy közeli vendéglőbe ment, ahol egyesek a nyomdai munkások nyomorúságos és kilátástalan helyzetét és a fokozódó drágaságot, mások egy segélyezőegyesület alakításának üdvös voltát tették szóvá, rátérve egyúttal az árszabály fölemelésének kérdésére is. Több konferencia után megalakult az árszabálybizottság is.

A segédek július 21-én a főnökök elé terjesztett árszabálytervezetben az érvényben lévő 14 krajcáros számolási módnak petit, garmond- és ciceró-szedés után 1000 betűnként 18 újkrajcárba való fölemelését kérték. A főnökök semmi engedményre nem voltak hajlandók, a segédek ennél fogva kondíciójukat július 28-án fölmondták. A segédek a kedvező üzleti konjunktúrára támaszkodva léptek sorompóba helyzetük javítása érdekében; a közbejött politikai helyzet azonban a kedvező kilátással kecsegtető mozgalmat teljesen tönkretette.

Az országgyűlés váratlan fölloszlata és a cenzúra szigorítása egy pár hónap alatt tönkretette az irodalmi vállalkozásokat, ismét pangás állott be és a nyomdákban alig volt valami munka. A nyomdászok többsége ennek ellenére a sztrájk mellett döntött és augusztus 11-én majdnem az összes pesti nyomdából kiléptek a segédek. De viszont többen sztrájktörökké váltak. A következő napra egybehívott árszabálybizottsági ülést azonban a rendőrség betiltotta és a sztrájktanyát fölloszlatta. A mozgalom elbukott. Megindult a munkáltatók bosszúhadjárata. A sztrájk vezetői kénytelenek voltak Budapestről eltávozni, mert itt munkát nem kaphattak. Ennek a szomorú kimenetelű árszabálymozgalomnak azonban mégis volt eredménye, mert a nyomdászok megalakították segélyezőegyesületüket. Az Egyesület 1862 május 29-én megkezdte működését.”

Ugyanebben az esztendőben alakult meg a kolozsvári nyomdászok segélyezőegyesülete is. Az egyesület célja a következőkben volt körvonalazva:

„Az idegen, foglalkozást kereső pályatársakat, akik alkalmazást nem kapnak, útiköltséggel segíteni. A beteg egyesületi tagokat, azoknak ápolást és orvoslást nyújtandó, pénzzel segíteni; az elhalálozott egyesületi tagokat a nyomdászok zászlója kíséretében (amely zászló egyik felén látható a nyomdászok címere, a másikon pedig a halhatatlan Gutenberg ama jelképe: Legyen világosság!) és régi szokás szerint *kardosan* eltemettetni.”

Íme, ezek voltak az első eszmélések a nyomdászság szervezkedési történetében és ezekben ott találjuk az öntőket is. Mégis, amikor a nyomdászok segélyezőegyesületet alakítanak, az öntők nem tartoznak még tagjaik sorába. Sőt, amikor a nyomdászok ráeszmélnek, hogy csupán segélyezéssel nem boldogulnak és ezért 1866-ban megteremtik a nyomdászok önképzőkörét, amely már árszabálymozgalmakat szervez, lapot indít – az öntők még mindig külön utakon járnak.

Miért?

Erre a kérdésre feleletet ad az a körülmény, ahogyan Magyarországon az öntőipar kialakult. (Ezt egyébként külön fejezetben taglaljuk.) Alig maréknyi betűöntő dolgozott még akkor az

üzemekben és azok is olyan önállóan dolgozó mesterek voltak, akiknél a béreket a kereslet és kínálat törvénye szabályozta. Ebben az iparágban tehát lassúbb a fejlődés és így későbbi időkre tolódik a szervezkedés megindulása, az egyesület alakítása. Az üzemekben dolgozó öntők azonban főként külföldről jött szakemberek, akik előtt nem ismeretlen fogalom a szervezettségben rejlő erő. Németek és csehek alkotják túlnyomórészt a pesti betűöntők létszámát. Külön tömöntőkről akkor még szó sincs.

Minthogy az 1867-es kiegyezésig, helyesebben a magyar nyomdaipar első nagy föllendüléséig betűöntőkben meglehetősen nagy kereslet volt tapasztalható, érthető, ha a meglévő munkáslétszám elfogadható szinten tudta tartani kereseti lehetőségeit. Amikor azonban a nyomdászok megalakították segélyezőegyesületüket, a betűöntők körében is élénk mozgolódás volt tapasztalható. De főként a nyomdászok önképzőkörének az életrehívása serkentette cselekvésre a betűöntőket.

Wolf Jánosé az érdem, hogy 1867-ben, amikor eladta öntödéjét és maga is munkássorba lépett, megszervezte a betűöntőket. Hosszas tanácskozás után, 1868 augusztusában alakult meg a betűöntők segélyezőegyesülete, de egyeztetési működés után már üdvösnek tartották a betűöntők, ha beolvadnak a nyomdászok segélyezőegyesületébe. Ez meg is történt. Ámde a segélyezés megszervezésével a betűöntők sem látták elintézettnak a most már mindinkább fölbukkanó munkabérproblémákat.

A MÜHLE-CLUB

Eleinte kis vendéglőkben jöttek össze és baráti alapon tárgyalták le azokat a nyomdai eseményeket, amelyek súlyosan körülhatárolták mindinkább szomorú életüket. Lassan-lassan ráeszméltek, hogy a fejlődő nyomdaipari kapitalizmus építi a maga kizsákmányoló termelési rendszerét, mint akármelyik más ipar kapitalizmusa.

Magyarországon megindul az iparosodás, a polgárság mohón hozzálát a gazdagodáshoz, de ezenközben féket nem ismerve, letiporja az elébe bukkanó munkásérdekeket és az elérhető profit kedvéért megdrágítja a mindinkább szaporodó ipari munkástömegek megélhetését is. Az uralkodó munkabérek és a tényleges életszükségletek között egyre nagyobb lesz a szakadék. És ebbe a szakadékba belezuhan a betűöntők eddigi életstandardja is.

Akik eddig, mint meglehetősen kiváltságot élvező öntőmesterek boldogultak az üzemekben, mindinkább érzik elnyomorodásukat, proletársorba süllyedésüket. Érthető tehát, ha részint fokozódó nyomorúságuktól üzetve, részint pedig a szocializmus igazságaitól már hazájukban megtermékenyítve, útját egyengetik azoknak a harcos megmozdulásoknak, amelyekről sorsuk megjavulását remélik. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a nyomdászok 1868-ban egy békés lefolyású, de sikerrel járó, 1870-ben egy négyhetes sztrájkjal végződő és 1872-ben egy részleges eredménnyel záruló bérmozgalmat bonyolítottak le, ami a betűöntőkre is nagy lelki hatást gyakorolt. Az állapotok azonban ennek dacára folyton rosszabbodtak.

A betűöntők tehát a heti baráti összejöveteleken mindsűrűbben foglalkoztak mozgalmi kérdésekkel. Így 1877-ben valóságos vérszerződést kötöttek egymás között, hogy kilenc forinton alul senki sem vállal kondíciót. Ezt körülbástyázták a legszigorúbb megtorlással. Ez tehát szervezett föllépés volt, anélkül, hogy a követelésért sztrájkba léptek volna. De talán ez volt az első csírája a betűöntők kollektív szerződésének. Az akció sikerrel járt és így ez a magyarázata annak, hogy a következő évben, 1878-ban megalakítják német mintára az úgynevezett *Mühle-Clubot*, magyar nevén a „Jóbarátok Asztaltársaságát”.

Itt már meglehetősen szigorú szabályokat alkotnak a megjelenésre, a tagdíjfizetésre, a segélynyújtásokra nézve. Ami eddig baráti alapon történt, az most alapszabályszerű keretekbe van szorítva. És ennek tudható be, hogy az asztaltársaság mindinkább komolyan foglalkozik a betűöntők szociális helyzetével, hogy néhány esztendő leforgása alatt szilárd alapját rakja le a most jubiláló Betű- és Tömöntőkörnek.

A KÖR MEGALKULÁSA

1883-ban tartotta a Kör alakulógyűlését és a következő esztendőben hagyta jóvá a belügyminiszter az alapszabályokat. De az első alapszabályokban még csak a betűöntők szerepelnek. A tömöntők még nem képeznek külön szakmunkás-kategóriát. Ennek a körülménynek a következő magyarázata van:

A tömöntést jóval később találták föl, mint a betűöntést. A tömöntési eljárás is csak fokról fokra tökéletesedett, amihez hozzájárul még, hogy Magyarországon a nyomdaipar is jóval később indult iparosodásnak, mint a nyugati államokban. Amikor tehát a tömöntési munkálatok nálunk is megkezdődtek, erre nem volt külön tanult szakmunkás-kategória; ezt a munkát a betűöntők vállalták pausáléban, különösen a lapoknál. Az ehhez szükséges segítséget pedig az „uccáról” szerezték. Ezek tehát segédmunkások voltak.

A nappali munkák tömöntését az üzemek rendszerint házon kívül, a betűöntődékben készítették.

A tömöntést azonban megtanulták a gépmesterek is. Ezek rendszerint pausáléban dolgoztak és a segédmunkásokkal segítettek maguknak. Persze, azok a segédmunkások, akik éveken át segítettek a tömöntésnél, maguk is teljesen elsajátították ezt a mesterséget és így küzdelmet indítottak az elismertetésükért. Minthogy ezek kivétel nélkül derék szervezett munkások voltak, nagyon nehéz volt ellenük érvelni. De később voltak már olyan tömöntők is, akik ebben a szakmában szabadultak föl.

Ezért aztán az Öntőkör tízéves jubileuma alkalmával a közgyűlés kimondta, hogy tagjai sorába fölvehetők a betűöntőkön kívül a *tanult* tömöntők, galvanoplasztikusok és vésnökök is.

Ez tehát nem azt jelentette, hogy most már minden tömöntő tagja lehet a Körnek; csupán a *tanult* tömöntők számára nyitotta meg a Kör kapuját. A nem tanult tömöntők így tovább folytatták küzdelmüket az elismertetésért.

Közben a betűöntők mindinkább kezdtek „érdeklődni” a tömöntés iránt. A betűöntés körül nagy pangás mutatkozott. Ez a körülmény nagyban késleltette a tömöntők elismertetését. Az érdekellentétek összeütköztek. Voltak már olyan követelések, amelyek külön tömöntőkör megalakítását célozták, viszont olyan törekvések is fölbukkantak, amelyek külön kör létesítése mellett hajlandók voltak fuzionálni a betűöntőkkel.

Végül 1903-ban létrejött a megegyezés: az a tömöntő, aki hat év óta végzi ezt a munkát, elismerhető szakmunkásnak és fölvehető a Kör tagjai sorába. Természetes, ez egyúttal jelentette számára a rendes tagság lehetőségét az anyaszervezetben is.

AZ ELSŐ BÉRMOZGALOM

1884 március 27-én tartja az Öntőkör első közgyűlését és a következő hetekben már megválasztják az ötösbizottságot, amelynek föladatává teszik egy öntőárszabály kidolgozását. Május 8-án az ötösbizottság elkészül munkájával és május 18-ára összehívja az öntőgyűlést.

Ezen az öntőgyűlésen az ötösbizottság előadója a következő előterjesztést teszi német nyelven:

„Tisztelt Gyűlés! Bátor vagyok a következő adatokat önök elé terjeszteni, hogy meglássák: a folyamatban lévő mozgalmunk nem haszontalan. Ha mi az egyes munkahelyeket szemügyre vesszük, be kell látnunk, hogy a dolgok így tovább nem mehetnek. Kezdjük sorrendben:

Athenaeum: Alkalmazva 4 segéd, 1 faktor és 2 tanonc. 2 segéd 13 forint bizonyospénzben, 2 segéd számolásban dolgozik, de 10%-kal az árszabályon alul.

Részvénynyomda: Alkalmazva 5 segéd, 1 faktor, 4 tanonc. 1 segéd 16 frt, 1 segéd 10 frt, 2 segéd egyenként 8 frt bizonyospénzben.

Franklin: Alkalmazva 6 segéd, 1 faktor és 5 tanonc. 1 segéd 15 frt, 1 segéd 13 frt, 2 segéd 11–11 frt, 1 segéd 8 frt és 1 segéd számolásban.

Fischer és Mika: Alkalmazva 10 segéd és 3 tanonc. 1 segéd 17 frt, 1 segéd 16 frt, 1 segéd 12 frt, 7 segéd számolásban, de 10%-kal az árszabályon alul.

Állami nyomda: Alkalmazva 6 segéd, 1 faktor, 1 tanonc. 1 segéd 16 frt, 3 segéd 15–15 frt, 2 segéd heti 13–13 frt.

Egyetemi nyomda: Alkalmazva 1 faktor, 2 segéd, 2 tanonc. 1 segéd heti 10 frt, 1 segéd 8 forint.

Összesen 33 segéd, 5 faktor és 18 tanonc. A segédek közül nyolcan árszabályon aluli bérért dolgoznak, 9 segéd számolásban dolgozik, de 10% levonással.

Amint az urak e jelentésből látják, a segédeknek több mint a fele árszabályon alul dolgozik. A tanoncok tekintetében a helyzet még kirívóbb, mert az egyik üzemben a tanonclétszám egyenlő a segédekével, a többi három üzemben összevéve csak egy segéddel van több, mint tanonc.

Uraim, amint tudjuk, a legutóbbi haviülésen elhatároztuk, hogy ötösbizottság választassék, amely bizottság ezen anomáliákat az egyes üzemekben kivizsgálja és előterjesztést tesz az-iránt, hogy miként lehet ezeket az állapotokat megszüntetni és alkalom adassék e nehézségek leküzdésére. Így tehát bátorodom az ötösbizottság nevében a következő javaslatot előterjeszteni és azt elfogadásra ajánlani:

1. A principális urak és faktorok az üzemekben fölkéretnek, hogy az 1872-es budapesti árszabályt üzeimeikben vezessék be és a béreket aszerint fizessék.
2. Azok az alacsony bérek, amelyeket egyes üzemekben fizetnek, megszüntetendők és a 12 forint minimumra fölemelendők, esetleg a principális urak és faktorok fölkéretnek arra, hogy azok, akik jelenleg alacsony bérért dolgoznak, a jövőben számolásban dolgozhassanak.
3. A munkaidő az üzemekben nem lehet több, mint napi 10 óra, tízórai és uzsonnaidő beszámítva; vásár- és ünnepnap, valamint minden árszabályon kívül eső nap díjazandó, illetve kárpótlandó.
4. Újonnan fölszabadult segéd 10 forint hetifizetés mellett foglalkoztatható és az egy év letelte után kell hogy a rendes minimumot elérje vagy számolásba állítandó.
5. Oly üzemekben, ahol 5 segéd van, csak két tanonc alkalmazható; oly üzemben ahol három vagy annál kevesebb segéd dolgozik, ott csak egy tanonc dolgozhat.
6. A principális urak fölkéretnek, hogy az 1872-es árszabályt idevonatkozó rendelkezésekkel ellátva aláírják és azt alkalmas helyen az üzemekben kifüggeszessék.

Ezen árszabály kell, hogy 1884 július hó 1-én életbelépjen.

A mai gyűlés megadja a fölhatalmazást az ötösbizottságnak arra, hogy a fenti pontozatok értelmében a principális és faktor urakkal a tárgyalást fölvehessék. A segédek kötelezik magukat, hogy minden tekintetben a bizottságot támogatják és minden kolléga aláírásával adja szavát azíránt, hogy „*mind egyért és egy mindért*” elv alapján áll és semmiféle föltételek mellett tovább ott nem dolgoznak, ahol a föllállított pontokat nem ismerik el.

Ezt az előterjesztést az öntőgyűlés elfogadta, sőt a következő aláírásokkal pecsételte meg:

Prinz József, Maksa Ágost, Gängel G., Pethes Gusztáv, Janetska Antal, Wilhelm Hirthe, Sedlmajer F., Seltenreich Anton, Konstantinovits Péter, Kirchmayer Antal, Hermann Márton, Albert Guth, Berán Fritz, Marbacher Ignác, Faust Franz, Stosich Ede, Novák Gusztáv, Kaponits Vilmos, Franz Konrád G., Leszek Jakab, Feldmann Ignác, Untreich Ferenc, Wollek János, Schossmann Lőrinc, Georg Konstantinovits, Szláncs Lipót, Ferdinánd Gersy, Stefan Schwartz, Eduard Kopcsány, Wachtler Adolf, Mocsidlik László, Tomko Károly, Wojanich Károly.”

A fönti szövegben az öntők az 1872-es *nyomdászársabályra* utalnak, amennyiben nekik akkor még megkötött árszabályuk nem volt.

Sajnos, ez esetben is, de még a következő években is, többször fordul elő, hogy egy végigharcolt árszabálymozgalomnak már egyszer elért eredményeit ismét lerombolta egyes munkáltatók lelkiismeretlensége.

Egyszerűen nem tartották be az elfogadott árszabályokat. Persze, nem mindig lehetett azonnal megtorlással élni. Meg kellett várni a kedvező alkalmat, amíg egy újabb árszabálymozgalommal ismét korrigálhatóvá váltak a bekövetkezett sérelmek.

Az öntőknek ezzel az állásfoglalásával megindult az első szervezett árszabálymozgalom, amely sikerre is vezetett. Csupán az Állami nyomdában nem tudták elfogadtatni és aláíratni az árszabályt, amiből viszont – érthető okokból – nem akartak hatalmi kérdést csinálni.

AZ ELSŐ PROBLÉMÁK

Az első bérmozgalom harcos szellemet varázsolt az öntők lelkivilágába. A kicsiny tábor eszmélni kezdett és most már bátrabban nézett a jövőre. A csirázó öntudat testvéri melegséget árasztott magából és szorosabbra fűzte a kollégiális kötelékeket. A szolidaritás nemcsak helyi viszonylatban éreztette hatását, hanem átnyúlt az ország határain is.

A Kör működésének első esztendejében a bécsi öntők a nagy munkanélküliség következtében segélykiáltással fordultak budapesti kollégáikhoz. Szaktársaink rögtön kibocsátották a gyűjtőíveket. Senki nem vonta ki magát a kötelességteljesítés alól.

Ez a szolidáris megnyilvánulás végkép megpecsételte a pesti és bécsi öntők mindvégig meleg, testvéries kapcsolatait. A császárváros öntőivel való barátságos kapcsolatot kimélyítette egy másik körülmény is. Tudnunk kell ugyanis, hogy a nyomdai munkásság szervezkedésének kezdeti stádiumában nagyon komoly volt az a törekvés, hogy a nyomdák munkássága egy az egész osztrák-magyar monarchiára kiterjedő egyesületet létesítenek és erre vonatkozóan be is terjesztettek alapszabályokat. Ezeket azonban a magyar kormány visszautasította.

Az osztrák és magyar munkásság sokkal inkább tudatában volt a maga egymásrautaltságának, sokkal erősebben érezte már akkor is az internacionális szolidaritás szükségét és áldástosztó erejét, semhogy a kormány sovíniszta szempontjait magáévá tette volna. Ha nem sikerült a magyaroknak és osztrákoknak közös szervbe tömörülniök, igyekeztek enélkül is a testvéri

kapcsolatokat minél szorosabbra fűzni. Persze, később már nemcsak az osztrákokkal, hanem az egész európai kontinens testvérszervezeteivel is.

Mindebből azt látjuk, hogy a Kör harcosszellemben indult el diadalmas útjára. Ellenben nem minden zökkenő nélkül. A fogalmak még nem tisztázódtak ebben az időben. Ideológiai meg-alapozottságról még beszélni sem lehet. Egymásnak ellentmondó megnyilvánulások jellemzik a mozgalmat. Az eszmények kuszátsága épügetés-rebotlásra kényszerítik a fiatal szervezeteket, akárcsak a járó tanuló gyermeket. Hol tartunk még a munkásság osztályharcosszellemétől?...

A Kör életének második esztendejében Seltenreich Antal két indítványt terjesztett a közgyűlés elé. Az egyik a munkanélküli-, a másik a betegsegélyezés bevezetését célozta. Persze, az indítványok elfogadása illetékemelésrel járt volna. A közgyűlés mindkét indítványt – elvetette. A szaktársak tehát nem tulajdonítottak még különösebb jelentőséget a segélyezésnek. Illetve megelégedtek azzal a segélyezéssel, amit az Anyaegyesület nyújtott az összes tagok számára. Csak a következő esztendőben, amikor Seltenreich Antal lesz a Kör elnöke, aki ragaszkodik a segélyezés bevezetéséhez, akkor ölt testet az eszme.

HARCOK, KÜZDELMEK...

A 80-as évek útja harcokkal, küzdelmekkel van kikövezve. A Körbe tömörült öntők napról napra tapasztalják: miként akarják egyes nyomdák tulajdonosai a már egyszer kivívott jogokat állandóan csorbítani. A meglévő árszabályon állandóan rést üt a kapitalista önzés. A munka természetében rejlik, hogy az öntők kizárólag nagy üzemekben dolgoznak és így állandóan a mindjobban izmosodó nyomdaipari kapitalizmussal kerülnek szembe.

Szaktársaink kénytelenek parciális harcokat indítani egyes üzemek ellen, amelyekben már-már tűrhetetlenné válnak az állapotok. Hol a munkaidőt kezdik ki a munkáltatók, hol pedig a bérekből tördelnek le egy-egy darabot. Mindezekhez pedig hozzá kell számítanunk azokat a helyiségeket, amelyekben szaktársaink ezidőtájt kénytelenek voltak terhes munkájukat végezni. Bűzös, sötét, levegőtlen helyiségekben, forró atmoszférában nem ritkán 10–12 órát dolgoztak naponta, nem beszélve a vasárnapi és ünnepnap munkáról, amely jogos pihenőjüktől fosztotta meg szaktársainkat, anélkül hogy megfelelő díjazással kárpótolta volna őket ezekért az áldozatokért. Különösen a fiatalabb munkaerőkkel szemben érvényesült a kizsákmányolás. A principálisok a fiatal segédeknek nem a végzett munka értékét tették mérlegre, hanem inkább a bajuszt, amely akkor az életkort szimbolizálta. Nagyon sűrűn akadt munkáltató, aki a tisztességes bért igénylő fiatal segédnek így válaszolt:

– Ennyi pénzért már nagyobb bajuszú legényt is kaphatok!...

És nem vette föl. Avagy csak jóval kevesebb fizetést ajánlott neki. De egyetlen munkáltatónak nem jutott eszébe, hogy a nagybajuszú öntőnek az amúgy is alacsony árszabálynál magasabb díjazást biztosítson – a bajusz hosszúságához mérten.

Közben egyre-másra zajlottak le a legviharosabb öntőgyűlések. Szaktársaink szenvedelmesen követelték a bérek emelését, a munkaidő csökkentését, a különórák szabályozását, a tanonctenyésztés megszüntetését és mindazoknak a sérelmeknek a kiküszöbölését, amelyek az öntőmunkásság életét katasztrofálisan befolyásolták. De ugyanezek a gyűlések és közgyűléseken állandóan emelik az illetékeket, hogy a mindinkább jelentkező segélyreszorulókat kellő ellátásban tudják részesíteni.

A túlfeszített munka, az egészségtelen helyiségek, valamint a tanonctenyésztés természetesen érezteti hatását. Mindig többen szorulnak munkanélküli- és betegsegélyre. Szaktársaink általános szociális helyzete így mindig újabb és újabb terheket rak a közösség vállaira.

AZ 1890-ES BÉRMOZGALOM

Az 1890-es esztendő januárjában a közgyűlés ismét kénytelen az illetéket emelni.

De az utánakövetkező hetekben már ismét erőteljesen megmozdul az öntőmunkásság, hogy bérmozgalmat szervezzen a tűrhetetlen viszonyok megváltoztatása érdekében. Árszabálybizottságot választanak szaktársaink, amelynek főadatává teszik egy tervezet kidolgozását.

Meg nem állapítható okokból ez a tervezet csak ez év szeptemberében készült el és került a főnökök elé. (A leglogikusabb föltevés az, hogy szaktársaink a megfelelő konjunktúrát akarták bevárni ezzel a terminussal.)

Ebben a tervezetben a 13 forintos minimumért és a 9 órai munkaidőért indult meg a harc, amely három hétig tartott és csak részleges eredménnyel végződött. Az Állami nyomda és Egyetemi nyomda öntői állva maradtak. A megegyezés csak a 12 forintos minimumot biztosította, a munkaidő pedig maradt 10 óra. A részleges siker, illetve a harc során megnyilvánuló aktív szellem azonban nem hagyta pihenni szaktársainkat és így a következő esztendőben egy újabb mozgalommal – teljes sikerre vitték az 1890-es bérmozgalom összes követeléseit.

Most már viszonylagos nyugalom állt volna be az öntődékben, ha az egyes üzemekben nem törekedtek volna állandóan arra, hogy a munkásság harccal kivívott jogait megnyirbálni próbálják. Így azonban állandóan résen kellett állni az öntődék munkásainak és bizony nem ritkán történt, hogy csak erőyes föllépéssel sikerült a kivívott jogokat biztosítani az elkobzás ellen.

A TANONCKÉRDÉS

Ebben az időben tapasztalható volt, hogy egyes munkáltatókban minden kikényszerített előny hihetetlen elkeseredést és bosszúszomjat váltott ki. Mindjobban tért hódított soraikban a „*Herr im Hause*” eszméje, amelynek alapján azt vitatták, hogy az üzemekben ők parancsolnak és ott azt teszik, amit ők akarnak. El sem tudták képzelni, hogy ennek az úrhatnámságnak, ennek a parancsolási dühnek van határa is. Arra nem is akartak gondolni, hogy az ő korlátlan joguk megálljon a munkásság életérdekei előtt. A nyers kizsákmányolást – egyéni szabadságuknak tekintették.

Hiába hirdette a munkásság, hogy az egyéni szabadság abban a pillanatban megszűnik, mihelyt – közérdekbe ütközik. Mindez nem használt. Hiába magyarázták bizalmiférfiak a legragyogóbb logikával, hogy például egy háztulajdonosnak joga van a házát csákányokkal leromboltatni, ha kedve tartja, de nincsen joga fölgyujtani, mert akkor már a szomszédja házát is veszedelembé sodorja – mindezt a munkáltatók nem akarták tudomásul venni.

Az öntődékben, de általában az egész nyomdaiparban különösen azt nem akarták a munkáltatók eltűnni, hogy bárki is beavatkozzon a tanonclétszámba. Mintha bizony az öntőkre nézve közömbös lehetett volna, hogy a munkáltatók tanonctenyésztése növeli a munkanélküliséget és ezzel letöri az amúgy is silány béreket.

Különösen a Pallas-nyomdával volt sok baj a 90-es években emiatt és bizony nem is egy esetben történt, hogy szaktársainknak munkabeszüntetéssel kellett ezt az üzemet az erre vonatkozó megállapodás betartására kényszeríteni. Ugyanilyen konfliktus volt a Franklin-nyomdával is.

Az 1895-ös nagy nyomdászsztrájknak az elbukása súlyos depressziót váltott ki az egész vonalon. A nyomában kialakult levertség érezhető volt az öntödékben is. Persze, amilyen mértékben deprimálta a kudarc a nyomdaipari munkásságot, olyan mértékben villanyozta föl a munkáltatókat. Megindult a „packázás” az üzemekben és nagy önfegyelem kellett ahhoz, hogy a munkásság – erejének újabb csoportosításáig – túltegye magát ezeken az erkölcsi atrocitásokon. Két év múlva azonban az öntödék munkássága mindezek ellenére elég erősnek érezte magát arra, hogy ismét erőteljesen síkraszálljon az első tanoncskála megteremtése érdekében. Vállalkozását teljes siker koronázta. Nagyjelentőségű volt ez a győzelem, mert szaktársaink most már árszabályszerű jogként követelhetnék mindenütt a tanonctenyésztés megszüntetését. Hogy mennyire kardinális kérdés volt ez a kicsiny öntőiparban, arra nézve jellemző, hogy szaktársaink 1900-ban ismét sztrájkba léptek a Pallas-nyomdában a tanoncskála betartása érdekében. Ez a sztrájk teljes 11 hónapig tartott és teljes győzelemre vezetett. A sztrájkban álló öntőket a dolgozó szaktársak olyan példás önfeláldozással segítéyzték mindvégig, ami díszére válik a legideálisabb értelemben vett testvéri szolidaritásnak.

A FEJLŐDÉS JEGYÉBEN

Az 1900-as évek története abba a fejlődési processzusba torkollik, amely az egész magyar munkásmozgalom életét jellemzi. Az ipar és kereskedelem széles kibontakozása szükség-szerűen kitermeli azokat az ellentéteket is, amelyek a Tőkét és a Munkát szembeállítják egymással. A nyomdaipar szédületes fejlődése, a gépek tökéletesedése mindig újabb és újabb problémákat vetnek felszínre a munkásság számára. Ezeknek a problémáknak a megoldása egységes, fegyelmezett föllépést igényel a munkásság részéről.

Ennek tudatára ébred az öntőmunkásság is. Természetes tehát, hogy minden eszközzel szerve-zettségének kiépítésére fordítja erejét. Ami cselekvőerejét béníthatja, ami harci szellemét megronthatja, azt kiküszöböli soraiból. És így, amíg egyik oldalon szaktársaink állandóan fejlesztik a Kör segítéyzési rendszerét, addig a másik oldalon kiveszik a tüskét a tömöntő szaktársak szívéből és közgyűlési határozattal megteremtik a betűöntők és tömöntők szerve-zeti egyenjogúsítását. Sok belső harc után megszületik tehát a béke, hogy ennek segítéyzéével összetett erőt tudjanak szembehelyezni a közös ellenféllel – a kapitalizmus-sal – szemben.

A Kör most már, mint a Betűöntők és Tömöntők Köre, testvéries egyetakarással indul újabb küzdelmekbe, sőt tagjai sorába iktatja a rokonszaktamabeli kategóriákat is.

A kollektív szerzödések, amelyek ebben az évtizedben megszületnek, élénken dokumentálják a fejlődést, az előrehaladást és megoldanak már olyan problémákat is, amelyek azelőtt meg-oldhatatlanoknak látszottak.

Közben a Kör vezetőségei nem feledkeznek meg az internacionális kapcsolatok kiépítéséről sem. Különösen a németországi és ausztriai testvérszervezetekkel mélyül ki a barátságos nexus, ami többször lélekemelő formák között jut kifejezésre.

A MONOTYPE-PROBLÉMA

Az 1905-ben megkötött kollektív szerzödé-s már négy esztendőre biztosítja a békét és a további fejlődés lehetőségét. De nyomban utána fölbukkan a Monotype-gépek problémája. A technika fejlődését a munkáltatók az egész vonalon a maguk számára akarják kamatoztatni és ez alól nem képeznek kivételt a nyomdaipari munkáltatók sem.

Hiába vált nyilvánvalóvá, hogy minden új gép, minden tökéletesítés a régi gépeken kézi munkaerőt szorít ki a termelésből és így fokozza a munkások munkanélküliségét, a munkáltatók állandóan arra törekcszenek, hogy az új gépek csupán az ő profitjukat növeljék anélkül, hogy a nyomorba taszított munkásságnak megfelelő kárpótlást nyujtanának a technika fejlődésével kapcsolatos veszteségükért.

A Monotype-gépek bevonulásánál is ugyanezt tapasztalták szaktársaink. A tárgyalóbizottság hiába érvelt a munkáltatók előtt a leghatásosabb érvekkel – nem használt semmit. A munkáltatók ragaszkodtak ahhoz, hogy a Monotype-gépekből szaktársainknak kettőt kell kezelniök. Csupán példás szervezetségünkre való tekintettel voltak hajlandók arra, hogy a két gép kezelése mellett magasabb fizetést biztosítsanak.

A 25 ÉVES KÖR

Lelkes munka, zajos mozgalmi események közepette ünnepelte meg a Kör 1909-ben negyedszázados jubileumát. A fényes külsőségek azonban eltörpültek a Kör belső tartalma és értéke mellett. Diadalmas 25 év állott már akkor a harcokban megedződött, mozgalmi szellemben kiterébélyesedett Öntökör mögött és ennek jelentőségét csak a későbbi idők eseményeinek szemléleténél lehetett igazán fölmérni.

Amit a Kör harci szellemben kitermelt, ami szocialista öntudatot tagjaiba belenevelt, annak eredményei csak a második negyedszázadban mutatkoztak igazán. A jubileumot követő esztendőben már hatalmas bérmozgalom teszi próbára szaktársaink erejét, fegyelmezetségét, taktikai érzékét és intelligenciáját. A szaktársak követeléseai ennél az árszabálymozgalomnál lényegesen szélesebb skálát öleltek föl, semhogy teljes mértékben kielégülhettek volna. Mégis: az eredmény – harc nélkül! – nagyon tekintélyesnek mondható. Elérték a 34 koronás heti minimumot, a 8 és félórati munkaidőt, a 4%-os különórát stb. stb. Azonkívül benne volt a megállapodásban, hogy ezentúl az öntök árszabálya akkor jár le, amikor a nyomdászoké. Ez jelentős újítás volt, aminek értékét fölösleges magyarázni.

Amikor azután 1910-ben a nyomdászok megkötötték nyolc évre szóló kollektív szerződésüket, az öntök ismét módosították árszabályukat és akkor a többi között elérték a szabadságidő biztosítását, beiktatták, hogy amennyiben a munkanélküliek száma a dolgozók 10%-át meghaladja, mindaddig szünetelnie kell a tanoncfölvételnek, amíg a munkanélküliek száma le nem apad a normális szintre.

Ennek az újabb megállapodásnak a megszületése után ismét alkalom nyílik a viszonylagos pihenésre, a belső megerősödéssre.

A HÁBORÚS KORSZAK

Ámde lassan-lassan viharfelhők tornyosulnak az égen. A Balkán-háborúk után gazdasági depresszió válik súlyosan érezhetővé Európában. Amerikából indul el a válság, amelynek erős szele végigsöpör Magyarországon is. A munkanélküliség egyre növekszik, az élelmiszerárak egyre emelkednek. Olyan fülledt a légkör Európában, hogy szinte kibírhatatlan.

És ebben a szituációban rendezi meg az osztrák-magyar ármádia 1914 nyarán a maga nagy és demonstráló hadgyakorlatát a trónörökös vezérletével Boszniában. A hadgyakorlat „fényesen sikerül”, de az utána következő ünnepségek során meggyilkolják Sarajevóban a trónörökös házaspárt.

Ez a tragikus esemény alkalmat ad a titkos diplomácia boszorkánymestereinek, hogy rövidesen szabadjára bocsássák a háború böszült fúriáit és a civilizált emberiséget olyan véres kataklizmába taszítsák, amelyből máig sem tudott kiszabadulni. A merénylet kitűnő ürügy volt a háborús feszültség kirobbantására. Az egymással régen szembenálló kapitalista államok boldog örömmel ragadták meg az alkalmat, hogy egymással végre leszámolhassanak.

A megrémült munkásosztály tehetetlenül vergődött a mesterségesen szított háborús lázban és amíg lelke mélyéig irtózott a vérontástól, a háborútól, addig – tehetetlenségében – egyetlen plakát megjelenésére tízezerrel vonult be katonának.

A nyomdaiparban is kétségbeejtő volt a helyzet. Kínos bizonytalanság lett úrrá az egész iparon. A megrendelések hirtelen megcsappantak, a munkáltatók első rémületükben ezrével mondtak föl a munkásoknak. A szervezetet és az Öntőkört is az a veszedelem fenyegette, hogy a tömeges munkanélküliség rövid idő alatt tönkreteszi a segélyezési pénztárt. Viszont a rögtön bevonulni kényszerülő szaktársak családjai kétségbeesve fordultak a szervezethez segélyért.

Óriási felelősség szakadt a szervezeti vezetőségek nyakába. Cselekedni kellett. Okosan, megfontoltan, de nagyon gyorsan. És ezekben a vészterhes napokban aratta legfényesebb diadalát a nyomdai munkásság testvéri szolidaritása, a szervezeti nevelés, az előző évtizedek tudatosító munkája. Nyomdászok és öntők egy emberként álltak a vezetőség mögé, amikor azok az első háborús megállapodást létesítették a munkáltatókkal a félnapos munkahetekre vonatkozóan. Az egész nyomdaipari munkásság egy fenségesen szép és hatalmas gránitfalat épített a maga kifejlődött testvéri együttérzéséből és ezen a gránitfalon pozdorjává zúzódtak a háborús láznak minden pusztító szándéka.

Ki akart akkor ellenkezni, amikor a vékony szelet kenyeret ketté kellett törni, hogy minden szaktársnak jusson egy falatnyi? Ki akart szűkkeblű lenni, amikor a félheti fizetésből is 10%-ot le kellett adni a hadbavonultak hozzátartozóinak segélyezésére? Senki!

Tündöklő tisztaságában ragyogott föl a százszor megcsodált nyomdászerkölcs, amelyet áldozatos harcok izzó kohójában edzett törhetetlenné a diadalmas mult. Jogos büszkeséggel mondhatjuk már: ez a példanélküli szolidaritás tündöklő ékszer volt a munkásmozgalom büszke, véres homlokán!...

Itt egymásrahajoltak a lelkek és megszűnt minden kategóriabeli különbség. A nagy nyomdászcsalád életsajkjája egy fergeteges viharzónába futott be és mindenki erején felül is vállalta a mentés munkáját.

Amikor a háború már fölszívta a szaktársak óriási tömegeit, hiány mutatkozott betűöntőkben és tömöntőkben. Segíteni kellett a bajokon. Szaktársaink szívesen járultak hozzá, hogy a Monotype-öntést betűszedők tanulják meg és a tömöntésnél is szedőket és gépmestereket képezzenek ki. Aminthogy az ellen sem tett senki ellenvetést, hogy a nagy öntőhiányra való tekintettel egyes szaktársaink két kondícióban is dolgozhassanak.

Az élet azonban mindig nehezebbé vált. Az élelmiszeruzsora hihetetlen mértékben tobzódott, amint az háború idején történni szokott. A gyorsan gazdagodni vágyók ebben a gyehennában is csak a spekulációra vetették magukat. Rejtegették az élelmiszereket, hogy fölverhessék az árát, mert ez jelentette számukra a meggazdagodás lehetőségét. Hiába lépett életbe a háborús állapotra vonatkozó kivételes törvény, amely végső fokon halállal büntette a hadviselés érdekeit sértő cselekmények elkövetőit, ez nem tartotta vissza a hadiuzsorásokat a legocsmányabb cselekedetektől sem.

Talán sohasem igazolódott be Marx Károly híres megállapítása olyan ragyogóan, mint éppen ezekben az esztendőkből: „A tőke úgy borzad a profit hiányától, mint a természet a légüres

tértől. Tíz százalék haszonnál már pezseg a vére, húsz százalékért bárhová elmegy, harminc százalék vakmerővé teszi, ötven százaléknál minden emberi törvényt letapos és ha száz százalékra nyílik kilátása, nincs az a bűntény, amelyet el ne követne, még ha az akasztófa mered is feléje!” Így azután érthető, hogy a munkásság szörnyű helyzetbe sodródott. A háborús kivételes törvények megtiltottak minden bérmozgalmat, az élelmiszerárak pedig folytonosan emelkedtek, az uzsora szabadjára volt eresztve. A nyomdaiparban a kollektív szerződés is kötötte a munkásságot, amit erőszakos eszközökkel senki sem akart fölborítani. Csak 1916-ban következett be részleges árszabálymódosítás, amely heti 3 koronával javította a béreket.

Mindamellett természetesnek tartották szaktársaink, hogy a hadbavonultak hozzátartozóinak segélyezése érdekében minden terhet vállaljanak.

Később újabb problémák bukkantak föl. A háborúban megrokkant szaktársak hazatértek és csökkent munkaképességgel ugyan, de ismét bele akartak illeszkedni a termelőmunkába. Külön megállapodást kellett létesíteni a Főnökegyesülettel, hogy rokkant szaktársaink milyen munkabérekkel, milyen föltételekkel alkalmazandók az üzemekben. A háború vége felé ismét esedékes volt egy árszabályrevízió, amely különböző előnyöket biztosított az öntőmunkásság számára és megszüntette a számolási rendszert. Ennek ellenére érezhető, hogy a munkásság egyre jobban görnyed a háború súlya alatt. A négyésfélesztendős vérfürdőbe belepusztul az ország gazdasági, erkölcsi és társadalmi integritása. A csüggedés egyre jobban úrrá lesz a lelkeken, a harcterekről burkolt hírek érkeznek, a hadijelentések köntörfalaznak. Az orosz forradalom hatása pedig egyenesen izgatja a kedélyeket. Mindenki érzi, hogy valaminek történnie kell... És ebben a döbbenetes atmoszférában odaállt gróf Tisza István a parlament elé és bejelentette, hogy – a háborút elvesztettük!

FORRADALMAK TÜZÉBEN

Mint a villámcsapás, úgy hatott ez a kijelentés az ország népére, de különösen a frontokon szenvedő katonaságra. Szinte órák alatt befutottak a hírek: a front fölbomlott, a katonaság özönlik hazafelé, a kaszárnyákban a legénység megtagadja az engedelmisséget, a különböző társadalmi osztályok, intézmények és testületek egymásután csatlakoznak a Nemzeti Tanácshoz, amely 1918 október 31-re virradó éjjel proklamálja a forradalmat.

A lelkek fölszabadulnak egy átkos lidércnyomás alól. Az emberek ujjongva köszöntik az új idők hajnalát és a munkásság széles rétegei abban az illúzióban ringatják magukat, hogy a forradalom meghozza a kapitalizmus járma alól való fölszabadulást...

Milyen súlyos csalódás! Csak később, jóval később eszmélnek rá a tömegek, hogy az „ősrózsás forradalom” nem volt egyéb, mint a régi katonai hatalom összeomlása, amely fölborította ugyan az állam rendjét, de távolról sem volt alkalmas a munkásosztály fölszabadítására. Ehhez hiányoztak egy szociális forradalom gazdasági, politikai és történelmi adottságai, előfeltételei.

Az októberi forradalom csak arra volt alkalmas, hogy pillanatnyilag megóvja a munkásosztályt a további háborús vérontástól, de távolról sem tette lehetővé a gazdasági és politikai felszabadulást. Sőt ellenkezőleg. Olyan új problémák szakadtak a nyomdai munkásság nyakába, amelyek ismét erős próbára tették szervezetének erejét, a tagok szocialista öntudatát és fegyelmezettségét.

A harctérről hazatérő nyomdai munkások ismét hirtelen felszöktették a munkanélküliek számát. Sürgősen gondoskodni kellett arról, hogy ezek a szaktársak ismét elfoglalják helyüket az üzemekben. A forradalmi kormány elrendelte, hogy a nyomdaiparban a heti munkaidőt 15

órával csökkenteni kell. A forma megválasztását a rendelet a gazdasági érdekeltségekre bízta. Így jött létre a Főnökegyesülettel egy újabb megállapodás, amely ezt a kérdést is szabályozta. A drágaság ismét fojtogatni kezdte a munkásságot. Mindig nagyobb lett az idegesség a munkásság soraiban. Súlyosan befolyásolta ezt a körülményt, hogy 1919 tavaszán már a nyomdaiparban is erősen érezhetővé vált a féktelen bolsevik agitáció. Az árszabálybizottság tárgyalásokat kezdett a főnökökkel, de az eredményt a bizalmi testület elvetette. Március 20-án leálltak a nyomdák személyzetei. Csak másnap, két órával a proletárdiktatúra kikiáltása előtt sikerült megegyezni a munkáltatókkal.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

Március 21-én „kitört” a második forradalom, amelyre azt mondták, hogy ez proletárdiktatúra. Hogy mennyi gyilkos gúny rejtett ebben az elnevezésben, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ebben az időben mindenki inkább diktált, csak éppen a proletariátus nem. Peidl Gyula szaktársunk, aki az előző forradalmi kormányban népjóléti miniszter volt, most nem vállalt szerepet és visszavonult. A nyomdai munkásság hamarosan érezhette a saját bőrén, hogy mit hozott számára a második forradalom, az úgynevezett tanácsköztársaság.

A megélhetési viszonyok rosszabbodása miatt a kormányzótanács rendeletben szabályozta a béreket. Megtörtént a bérek uniformizálása, a dolgozó rétegek skatulyázása. A nyomdai munkások számára egyszerűen heti 408 korona bért állapítottak meg, ami hihetetlen elkésredést váltott ki szaktársaink táborában. Hiába követeltek revíziót, ez csak részben történt meg.

Ugyanakkor a kormányzótanács rendeletben szüntette meg a nyomdai munkásságnak a kollektív szerződésben biztosított szabadságidejét. De erre már olyan nagy volt a fölzúdulás, hogy a rendeletet visszavonták.

Elképzelték ezek után, hogy az a nyomdai munkásság, amelyet ennek előtte nagy vehemenciával ostromolt a bolsevik agitáció, milyen véleménynel volt eltelve az így megnyilatkozó „proletárdiktatúrával” szemben.

Azok a remények, amelyek a második forradalom küszöbén ismét fölcillantak a lelkekben, pozdorjává törtek a tanácsköztársaság szociálpolitikai intézkedéseiben. A munkásságnak ismét rá kellett eszmélnie arra a megcáfolhatatlan igazságra, hogy a proletariátus a maga szociális forradalmát nem várhatja véletlen politikai szituációk alakulásától. Azért harcolni kell. Annak meg kell teremteni az előfeltételeit. És főként: a forradalomnak előbb a koponyákban kell végbemennie, hogy eljusson a kiteljesedésig.

A második forradalomnak volt még egy problémája: szálljon-e szembe a győztes hatalmakkal vagy pedig nyugodjon bele az ország megcsonkításába? A kormányzótanács az előbbi választotta és kétszer egymásután megszervezte a vörös hadsereget. Szaktársainkat is tömegesen sorozták be újra és megindult másodszor is a háború.

Az imperialista hatalmak hadereje azonban legyűrte a vörös hadsereget és a románok bevonulásával egyidőben összeomlott a tanácsköztársaság és porbahullott a második forradalom.

AZ ELLENFORRADALOM

Átmenetileg ugyan egy szakszervezeti vezetőkől álló kormány alakult, amelynek Peidl Gyula szaktársunk volt az elnöke, de ennek a kormánynak hat nap múlva kicsavarta a kezéből a hatalmat a szervezett ellenforradalom.

Gyászosan szomorú idők virradtak nemcsak szaktársainkra, hanem az egész magyar munkásmozgalomra. A politikai üldözés hihetetlen arányokat öltött. Akik kényszerű szerepet vállaltak a forradalom idején, most üldözött vad módjára menekülésre kényszerültek. De így is sokan jutottak börtönbe és internálótáborba.

Gazdasági téren sem volt rózsás a helyzet. A forradalom idején kényszerrel szocializált üzemek az első ellenforradalmi káoszban fölmondás nélkül bocsátották el tömegesen szaktársainkat. A diktatúra alatt rendelettel megállapított béreket nem tartván legálisnak, a munkáltatók önként megszüntették és visszaállították a régi béreket. 408 koronáról 260 koronára zuhant a hetifizetés, noha a drágaság emelkedett.

A munkanélküliség katasztrofálisan emelkedett és csőddel fenyegette a segélyezési pénztárakat. Körünk is kénytelen volt 40.000 korona kölcsönt szerezni, hogy folyósíthassa a segélyeket. Közben a „fehér” pénz devalválása, majd a „kék” pénz lebélyegzése csak súlyosbította a helyzetet. A pénz elértéktelenítése természetesen hihetetlen mértékben szőktette föl az élelmiszerárakat és a vérig kínzott munkásság most már korgó gyomorral bámulhatta az áruktól roskadozó kirakatokat, anélkül hogy vásárolni tudott volna.

Igaz, hogy a szervezet vezetőségének több ízben sikerült a Főnökegyesülettel megállapodásokat létesíteni a bérek emelésére vonatkozóan, de ez nem jelentett javulást, mert az élelmiszerárak sokkal nagyobb tempóban emelkedtek, mint az így elért munkabérek.

AZ 1921. ÉVI SZTRÁJK

Az ellenforradalom harmadik évében a helyzet egyenesen katasztrofális jelleget öltött. A munkáltatók nem méltányolták szaktársaink szörnyű helyzetét, a bértárgyalásokat egyre halogatták, végül pedig elfogadhatatlan javaslatokkal álltak elő. A márciusi ülésen a bizalmi-testület elvetette a munkáltatók javaslatát és a nyomdaiparban, hosszú évek békés megállapodásai után, ismét kitört egy sztrájkmozgalom, amely négy napig tartott és végül megegyezéssel végződött. Sajnos, ez a megegyezés sem tudta végkép megnyugtatni a kedélyeket, mert a drágaság soha nem látott arányokban szökött elérhetetlen magasságok felé. A nyomdai munkásság életszínvonala egyre zuhant lefelé. Olyan elnyomóródsi folyamat indult meg a nyomdai munkásság körében, amelyre nem volt példa az előző korszakokban.

AZ INFLÁCIÓS KORSZAK

A pénz folytonos elértéktelenedésével kapcsolatban megállapodások létesülnek a nyomdaiparban, amelyek előbb havonta, de később már hetenként veszik revízió alá a béreket és a *Pester Lloyd* indextáblázata alapján állapítják meg az élelmiszerárak százalékos emelkedését és ehhez hasonlóan az emelkedő béreket. Mindez nem sokat használt. Szaktársaink bére ennek ellenére folyton morzsolódott lefelé. Közben a munkanélküliség is gyötörte szakmánk munkásságát. Most már nyilvánvalóvá vált, hogy nemcsak a rossz konjunktúra növeli a munkanélküliek számát, hanem egyéb is. Lassan-lassan tudomásul kellett vennünk, hogy az ország megcsönkítése még kedvező konjunktúra esetén sem tudja teljesen megszüntetni a

munkanélküliséget. A magyar nyomdaiparban tehát állandóan találkozni fogunk egy bizonyos létszámmal, amely kiszorult az iparból, de amelyet segíyezni erkölcsi kötelesség és jól fölfogott szervezeti érdek. Ez azonban külön terheket rak a súlyos viszonyok között vergődő nyomdai munkásságra, amelyet sem az állam, sem a város nem akar támogatni ebben a szociális missziójában.

Érthető tehát, ha a nyomdai munkásság mindinkább elboruló szemekkel szemléli a maga katasztrofális helyzetét és lázasan keresi a kibontakozáshoz vezető utat. A kollektív szerződést nem akarja megsérteni, a rázúduló terheket viszont képtelen hurcolni. És itt áll már teljes lerongyoltságban. Peregnek az évek és a helyzet mindig elviselhetetlenebb, noha az inflációs idők viszonylag ipari föllendülést is mutatnak.

A szaktársakat az is bántja az üzemekben, hogy még a lapvállalatok sem tanusítanak megértést a munkásság szédületes nyomorával szemben, noha a lapoknak ebben az időben meg lehetős konjunktúrájuk van és így képesek volnának magasabb munkabéreket is elviselni.

Lassanként azonban egyes lapszemélyzetek mégis keresztülviszik, hogy soronkívül béremelésben részesülnek, mert a vállalatok kénytelenek méltányolni a rendkívüli körülményeket. Ez azonban szemet szúr azoknak a vállalatoknak, amelyek nem akarnak méltányosságot gyakorolni és így ezek határozatot hoznak a Főnöktestületben, hogy egyetlen nyomda sem adhat soronkívüli javításokat a személyzetének. Így aztán tragikus gyorsasággal peregnek az események végső kifejlődésük felé...

AZ 1924-I SZTRÁJK

Az Athenaeum-nyomdában a lapszemélyzet javítást kér, amit az igazgatóság elutasít. A személyzet erre kivonul. Egy órán belül az összes estilapoknál kizárják a személyzeteket. Ez az első kizárás a magyar nyomdaiparban. Néhány nap múlva megállapodás jön létre, amely szerint a nyomdai munkásság fölveszi a munkát, a kizárást megszüntetik. Az Athenaeum leálló személyzete büntetésben részesül, azután a munkáltatók tárgyalást kezdenek az alapbéreknek 50%-os emelése tekintetében.

Amikor azonban erre sor került, a munkáltatók olyan nevetséges javaslattal álltak elő, hogy azt a munkások tárgyalóbizottsága kereken visszautasította. Másnap az összes nyomdákban sztrájkba léptek a személyzetek.

Négy hétig tartott ez a küzdelem, amelyet méltán nevezhetünk a nyomdász-szolidaritás hősi époszájának. Nem lehet azt néhány sorban lerögzíteni, amit ezzel a küzdelemmel a nyomdai munkásság produkált. Pajor Rudolf szaktársunk külön könyvet írt („Egy bérharc története”) erről a valóságos hőskölteményről.

A nyomdai munkásság lelkéből elementáris erővel tört ki a felgyülemlett keserűség és soha nem tapasztalt fegyelemmel, lelkesedéssel és önfeláldozással állta ezt a rákényszerített harcot. Nem akadt egyetlen áruló. A vezetőségnek e négy hét alatt egyetlen egyszer nem kellett biztató, bátorító és lelkesítő szavakat intézni a sztrájkolókhöz. Minden egyes szaktárs tudta a kötelességét.

A harc most már nemcsak egyszerű fizetésjavításért folyt. Döntő küzdelem volt ez az elérendő aranyparitásért. Ilyen példátlanul egységes föllépés nem is eredményezhetett mást, mint teljes győzelmet. A werk-munkások heti 100.000, a nappali lapmunkások 160.000, az éjjeli lapmunkások 175.000 és a vegyesüzemekben dolgozók 190.000 korona béremelést értek el, azonkívül a munkáltatóknak meg kellett téríteni a kizárás idejének 50%-át.

A nagy mozgalom óriási mértékben fölfrissítette szaktársaink harci szellemét, megnövelte önbizalmukat és viszonylagos nyugalmat teremtett a nyomdaiparban. Ez azonban távolról sem jelenti, hogy most már nyugalmas napok köszöntöttek a nyomdaipari munkásságra.

A drágaság egyre növekszik, szaktársaink egyre nagyobb összegeket kapnak szombaton a kezükbe, de egyre kevesebb élelmiszert tudnak érte vásárolni.

Az 1926. esztendőben ismét súlyosabbá válik a helyzet és szervezetünk vezetősége fölmondja az árszabályt. Az új megállapodásban sikerül értékes módosításokat eszközölni és a bérek is emelkednek 4%-kal. Az éjjeli munkánál negyedórás munkaidőcsökkenést értünk el.

Az 1927. januárjában életbelépő pengőszámítás ismét újabb problémákat dobott felszínre. A pénz átszámításánál ismét kiderült, hogy minden árucikk értékét fölfelé kerekítették ki, ami tekintélyes drágaságot idézett elő. Újabb bérmegállapodást kellett szorgalmaznunk, ami heti 3 pengő fizetésjavítást eredményezett.

A következő esztendők ismét a legsúlyosabb gazdasági válság jegyében peregnek le. Az inflációs szüretnek keserves böjt a következménye. A kapitalizmus válsága mindjobban érezteti hatását. Hihetetlen mértékben szökik föl a munkanélküliek száma és ez az öntödékben is érezteti hatását.

1929-ben már 27 öntő „sétál”, viszont az öntödékben 43 tanonc van alkalmazva. Az öntők vezetősége ismét akciót szorgalmaz, aminek következtében megállapodás jön létre, hogy tanoncot egyelőre nem szabad fölvenni. De mindez nem állítja meg a vészes folyamatot. A gazdasági élet folyton romlik.

A bankzárlat megbénítja a termelőmunkát és ennek következménye gyanánt meg kell békülnünk a heti munkaidő csökkentésével. A tarthatatlan helyzetet még jobban elmérgesíti a lapok terjedelmének korlátozása, ami az öntöknél 1931-ben már 75-re szökteti föl a munkanélküliek számát.

A következő esztendőben egy nagyon csekély enyhülés tapasztalható, de csak átmenetileg. A tanoncok száma a fölszabadulások következtében lecsökkent és ezért a főnökök erősen szorgalmazták ismét a tanoncfölvétel lehetőségét. Újabb megállapodással hozzájárultunk ahhoz, hogy összesen hét tanoncot szabad fölvenni az üzemekben.

A gazdasági helyzet enyhülésére azonban egyelőre semmi kilátás nincs és el lehetünk készülve újabb olyan erőfeszítésekre, amelyek ismét és ismét próbára teszik majd szaktársaink harcokban edzett erejét.

HÁROM KORSZAK – HÁROM NÉV

Ezt a harcokkal, küzdelmekkel és súlyos megpróbáltatásokkal telített félszázadot kétségtelenül három jellegzetes korszak szimbolizálja. Olyan három korszak, amelyek mindegyike a fejlődésnek egy-egy hatalmas stációját sugározza felénk. E korszakhoz tapad azonban három név is, három olyan embernek a neve, mint *Zaka Lajos*, *Peidl Gyula* és *Wiesenberger Vilmos*, akiknek mindegyike a maga tevékenységével rányomja bélyegét arra a korszakra, amely őt az élre állítja.

Ritka emberpéldány mind a három és tökéletes inkarnációja a vérbeli nyomdásznak, a vezetésre predesztinált autodidaktának. Áldásos tevékenységükkel díszes emléket állítottak maguknak a nyomdai munkásság szívében.

Zaka Lajos nevéhez fűződik az a korszak, amelyben a nyomdai munkásság öntudatra ébred és a maga primitív, csupán önsegélyezéssel foglalkozó egyesülését kiépíti modern osztályharcos

szervezetté. A „*generálisé*” az érdem, hogy a nyomdai munkásság kibújik szervezkedésének gyermekcipőiből és megtanul járni, hogy további életútján fölbonthatatlanul eljegyezze magát a szocializmussal.

Peidl Gyula az 1900-as évek elején veszi át a szervezet irányítását. Az ő nevéhez fűződik az a korszak, amelyben tökéletesen kiépül a nyomdászok szabadszervezete és a több áldozattal járó, de bizonytalan eredményeket jelentő sztrájkokat fölváltja a kollektív szerződés rendszere, amelynek garanciáját most már biztosítja – az erős szabadszervezet. Ő vezeti a szervezetet akkor is, amikor kitör a világháború és elnyeléssel fenyeget minden értéket. De legnagyobb érdemei közé tartozik az, hogy egész sorát termelte ki a vezetésre alkalmas munkatársaknak. Utánpótlásról gondoskodott, ami legsúlyosabb problémája ma a magyar munkásmozgalomnak. Nagy megnyugvás a nyomdai munkásság számára, hogy *Peidl* szaktárs ma is helyet foglal az Országos Bizottságban és így irányító befolyást gyakorol a szervezeti élet alakulására.

Wiesenberger Vilmost a forradalom vihara sodorja a legfelelősségteljesebb helyre. És nem konvencionális udvariasság vele szemben, ha megállapítjuk, hogy eddigi tevékenységével *történelmi szerepet* töltött be. Hogy a bukott forradalmak után ránkötő győzelmes ellenforradalom és a nyomában keletkezett gyűlölethullám össze nem törte szervezetünket, abban neki oroszlánrésze van. Amikor a legnagyobb vihar tombolt a fejünk fölött, biztonságos érzés volt számunkra, hogy ez a törhetetlen energiájú, biztos judíciummal rendelkező, nagyszerű képességekkel felruházott *egész ember* vezeti szervezetünket. És a jelenlegi időkben, amikor még egyáltalában nem vészeltük át a világ legnagyobb gazdasági válságát és úgyszólván minden óra újabb és újabb megpróbáltatások elé állít bennünket – *Wiesenberger* szaktársunk az, akire bizalommal tekint föl az egész nyomdászcsalád.

ÚJ FÖLADATOK ELŐTT

Ha visszapillantunk és tekintetünkkel végigszáguldunk egy félszázad történésein, diadalmas érzés kerít hatalmába. Tiszta öröm és büszke érzés sátorozza a lelkünket, mert az elért eredmények – reményekre jogosítanak. Azok a küzdelmek, azok a sikerek, amelyek félszázados történetünket beárnyékolják, hittel telítenek bennünket. Nem azért, mert derűsnek látjuk a jövőt, hanem azért, mert e félszázados történetünkből tanulságokat tudunk levonni. Megtanultunk harcolni, megtanultunk győzni.

Most ismét vészes felhők tornyosulnak az égen. A kapitalizmus súlyos válságban van. Ki-kezdhetetlennek tartott épülete recseg-ropog. És mi tudjuk, hogy előbb-utóbb össze fog omlani, hogy helyébe fölépülhessen a történelmi sorrendben utánakövetkező szociális termelőrend. De amíg ez bekövetkezik, a kapitalizmus – még újabb katasztrófák előidézésének árán is – mindent elkövet, hogy megmentse életét.

Amíg tehát az egyik oldalon számítanunk kell újabb politikai bonyodalmakra és föl kell készülnünk háborús eshetőségekre is, addig a másik oldalon sikeres prevenciókon kell fáradoznunk, hogy a kapitalizmus válságának másik tényezőjét, a munkanélküliséget megfékezzük. Az újabb és újabb gépek ellen munkaidőrovidítéssel, a kezelhető gépek számának korlátozásával kell harcolnunk. És bizonyos: amiként 50 év előtt ragaszkodtak a munkáltatók a napi tízórás munkaidőhöz és követelték, hogy a munkásság korlátlan számban kezeljen gépeket, úgy ma is találunk görcsös ragaszkodást a meglévő állapotokhoz. De amiként elődeink legyőzték a munkáltatók ellenállását a múltban, ugyanúgy le kell majd győznünk a mai ellenállást a jövőben. Ez a fejlődés útja. Sőt több: a fejlődés *törvénye*. Aki ez ellen gátakat akar emelni, elérheti, hogy a történelem szekere könnyörtelenül átgázol rajta.

Mi hiszünk a fejlődés örök törvényeiben, amelyek a mögöttünk álló diadalmas félszázadon át mindvégig érvényesültek, mi hiszünk szaktársaink harcos szellemében, szocialista öntudatában, mi hiszünk szervezetünk erejében, ezért fölemelt fővel, ünnepies érzéssel indulunk el a második félszázad történései felé. Velünk az igazság, velünk a szocializmusban való törhetetlen hitünk.

A BETŰÖNTÉS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON

A könyvnyomtatás első századaiban művészetünk főleg a betűmetszésben csúcsosodott ki. Legnagyobb könyvnyomtatóink – Gutenbergtől kezdve – csodás készségű betűmetszők voltak. Természetesen betűöntők is egyszersmind. Nyomdák nemcsak a könyvek nyomtatásával foglalkoztak, hanem a maguk öntött betűinek, illetőleg patricáinak eladásával is. Hess András (Buda, 1472) Rómából hozta magával a betűit. Az esetleges defekteket a szintén magával hozott patricák segédelmével a közismert kis kézi műszerrel öntötte ki. Honter János (Brassó, 1534) a bázeli Frobenius-nyomda betűivel dolgozott, az újszigeti tipográfia (1537) a krakkói Vietoris-nyomda betűivel.

A tizennyolcadik század második felében a magyar tipográfusok főképpen két helyről szerezték be betűkészletüket. Egyik volt a bécsi Trattner-nyomda, a másik a nagyszombati, majd budai Egyetemi Nyomda, ahol olykor húsz betűöntő is dolgozott. A tizenkilencedik század közepétáján a prágai Haase-cég adott el nálunk sok betűt. Persze, minden ilyen betűöntődével kapcsolatos nyomdának más-más szisztémája volt.

Mint általában minden iparág, úgy a betűöntés is csak a 19. század derekán érkezik el olyan fejlődési fokhoz, amely nagyobbarányú iparrá predesztinálja. Az 1848-as időket megelőző hűbéri viszonyok Magyarországot egyáltalában nem teszik alkalmassá arra, hogy iparilag kifejlődjön. Csak a polgári rend kialakulása, illetve az 1867-es kiegyezés után bekövetkező viszonylagos szabadság teremt olyan légkört Magyarországon, hogy a nyomdaipar is tempósabb fejlődésnek indulhat és ezzel egyidejűleg az önálló betűöntőiparnak vethesse meg alapjait.

De még így is tapasztalható, hogy ezen a területen lassúbb a fejlődés, mint a nyomdaiparban általában. A lassú fejlődésnek oka volt az is, hogy ebben az időben a betűk hosszabb ideig tartottak, a nyomdai termelés sem volt oly gyors, mint a mostani, azonkívül a nyomtatványok példányszáma is összehasonlíthatatlanul alacsonyabb volt a mainál. De döntően befolyásolta a betűöntőipar kifejlődését az is, hogy a betűket nyomás után kényesen gondozták, hogy tartósságát biztosítsák és így használhatóságát minél hosszabb időre megőrizték. Néhai Zaka Lajos szaktársunk egyik cikkében említette, hogy a 60-as években, amikor ő tanult (özv. Számmer Pálnénál), volt még olyan misszál-írás, amit száz évvel előbb öntöttek, sőt a prágai garmondot és cicerót is 1848-ban öntötték. A gyors és annak következtében *öles* nyomdai termelés a betűöntőipart nagy fejlődés felé vitte.

A kézi- (kanállal) öntés napi átlaga 450 betű körül volt, de ezek a betűk még sok műveleten mentek keresztül, amíg használható állapotba kerültek. Az első gépiöntés a *Didot*-féle módszerrel történt, amely olyan öntőforma volt, amellyel egyszerre több betűt igyekeztek önteni, úgy, ahogy az a puskagolyó öntésénél történik. Ez a módszer azonban nem lehetett megfelelő és így nem is volt életképes.

A betűöntőgépek föltalálásával és tökéletesítésével nagyon sokan kísérleteztek, amíg a gépi termelés elérte mai fejlettségét. Így *Wing Vilmos* és *White Illés* már 1805-ben szabadalmat kértek egy betűöntőgépre, amely azonban egyáltalában nem volt megfelelő. *Bruce Dávid* találta föl az első használható gépet Brooklynban, 1845 körül. Ez az általunk is ismert úgy-

nevezett kézigép, amely szivattyúval löveli a forró ólmot az öntőformába. Az ily módon öntött betű ugyancsak sok műveleten megy még keresztül, amíg használható állapotba kerül.

Az első *komplett betűöntőgépet* az angol *Johnson J.* alkotta. A gépet *Atkinson* készítette, de *Hepburn* és mások sokat javítottak rajta. A legelterjedtebb gépek a francia *Foucher*- és a német *Küstermann*-rendszerű gépek.

Próbálkoztak Angliában olyan gépekkel is, amelyek óránként állítólag 60.000 drb betűt képesek önteni, mégpedig minden fordulatra 100–100 betűt. (*Wicks-féle*.) Az azóta eltelt idő azonban ezt a *rotációs öntőgépet* nem igazolta.

Készítettek még *kettős betűöntőgépet* is, vagyis két gépet egybeépítve, de a kezelés nehézsége folytán ez sem vált be. Mint betűöntőgép, használható ma már a *Monotype*-szedőgép is, amely saját matricával állítja elő a betűket.

A régi magyar nyomdászok általában egyúttal betűöntők is voltak. Az első erre vonatkozó nyomot *Tótfalusi Kiss Miklósnál* fedezhetjük föl, aki a szatmár-megyei Misztótfalván született 1650-ben és meghalt 1702-ben Kolozsvárott. Volt tanító és nyelvbúvár. A betűmetszést és öntést Amszterdamban tanulta. Kora leghíresebb betűöntője volt. Megrendelőkre külföldi országokra is kiterjedt. Ugyancsak nevezetes magyar betűöntő volt *Kaproncai Nyerges Ádám*, aki 1744-ben született Marosvásárhelyen és meghalt ugyanott, 1786-ban. A marosvásárhelyi evangélikus kollégium nyomdájában megmaradt néhány matricája és öntőkészüléke. *Kurböck Józsefnek*, a bécsi állami nyomda igazgatójának volt a tanítványa.

Az egyik *legrégibb hazai betűöntőde* az *Egyetemi Nyomdában* alakult és 1780-ban költözött a nyomdával Nagyszombatról Budára. Megrendelésre is dolgozott és 1824-ben mintakönyvet adott ki, amely nagy fejlettségről tanuskodik. 1822-ben 19 betűöntő dolgozott ebben az üzemben. 1798-tól *Bikfalvi Falka Sámuel* volt az öntőművezető. Univerzális tehetség volt. Betűt vésett és öntött, tömöntött, rézbe metszett. Nagyban hozzájárult a magyar betűöntés fejlesztéséhez. 1822-ben még dolgozik. A tömöntést ő honosította meg. Született 1766-ban Fogarason és meghalt ugyanott, 1827-ben.

Az Egyetemi Nyomda öntödéjében dolgozott 1822 körül a két angol *Watts* testvér. De ők inkább a tömöntési eljárásról törtek a fejüket. Eljárásuk ismeretlen, de például iskolás-könyvekről is készítettek tömöntött lemezeket.

Ockenfuss Antal az 1848-ban létesült Bank-nyomda kicsiny öntödéjének volt a vezetője. Született Pesten 1803-ban, meghalt ugyanitt 1877-ben. Ockenfuss 1831-ben a belgrádi fejedelmi nyomda öntőosztályának lett a vezetője. Ő volt az első betűöntő Szerbiában. 1838-ban Bécsbe hívták a mechtaristák nyomdájába, a betűöntőde vezetésére. 1845-ben újra Pestre jött és ólomárugyárat alapított. 1848-ban vette át a Bankjegynyomda betű- és tömöntőosztályának vezetését. A szabadságharc után pörbefogták, de a haditörvényszék fölmentette és így ő újra ólomárugyárat nyitott.

Pest legrégibb betűöntődéje volt a Pozsonyból idekerült *Zocher Antalé*. (1810–1850-ig.) Ezt az üzemet a már korábban öntösködő *Schmidt Károly* vette meg és vezette 1836-ig, azután *Kammersberger Gyula* lett a tulajdonos. Az üzem sok válság után, 1874-ben a brünni *Mika János* kezébe került. Később ez az üzem a már azóta megszűnt *Fischer és Mika* céggé alakult.

A *Schick János*-féle betűöntőde 1845-ben a budai Rácvárosban nyílt meg. Schick János 1856-ig vezette. Eladás útján az öntőde Odesszába kerül. Ennek a betűöntődének alapját az Egyetemi nyomda ócska kéziműszerei alkották, amelyeket *Wertner*, a Lujza-gőzmalom első tulajdonosa, mint ócskavasat vásárolt meg és azt a betűöntő Schicknek adta el.

1850-ben a prágai származású *Wolff János* Budán alapított betűöntödét. Ezt az öntödét még ugyanabban az esztendőben *Háderer és Huber* vásárolták meg. 1855-ben Háderer meghalt. Huber azonban 1875-ig vezette az üzemet, amikor azonban elhalálozván, az öntöde újra került. Ebben az üzemben inkább csak pótlóbetűket öntöttek.

Wolff János első betűöntödéjének eladása után 1854-ben újból nyitott egy öntödét Pesten, amelyet a később alakult Athenaeum-nyomda vásárolt meg tőle.

1834-ben a *Beimel*-féle nyomdában találunk öntödét, amely később a *Kozma és Lukács*-nyomda neve alatt csakis a nyomda számára öntött betűket.

Csonka-Magyarországon a vidéki városokban ma egyáltalában nincsen betűöntöde, de a régebbi időkben, Nagy-Magyarország idejében egynéhány vidéki városban találunk betűöntödét. Így például Aradon (1860) *Goldscheider Henrik* nyomdájának volt betűöntödéje. Vezetője *Portschy Pál* volt. Kizárást és egyéb anyagot más nyomdák részére is öntött. Volt betűöntőgépe is. A nyomda megszűnése után a műszereket a Fischer és Mika cég vette meg. Kisebb betűöntödék voltak még: Pozsonyban Schmidt Antal nyomdatulajdonosnak 1830 körül, a váci Gottlieb Antalnak, a pécsi püspöki nyomdának 1810 körül. A följegyzések szerint *Compactor Bálint* kassai könyvnyomtató 1653-ban a város nyomdáját betűöntőkészülékkel szerelte föl.

Több kisebb próbálgatás után az *Első Magyar Betűöntöde* 1890-ben történt alapítása adott nagy lendületet a magyar betűöntőiparnak. Ez az üzem berendezésével és méreteivel mindenben fölveheti a versenyt a külföldi betűöntödékkel. A nagyobb fővárosi nyomdák házihasználatra szintén tartottak fönn betűöntödét. Fölszerelésük elég modern. Ezek a nyomdák: Athenaeum, Állami, Egyetemi, Franklin, Globus, Pallas, Pátria és Stephaneum. A Rigler-nyomda megszűnt betű- és tömöntödéje kitűnően volt fölszerelve. A Részvény-nyomda megszűnésével az öntödéje is megszűnt. Van még a Légrády-, a Rovó- és a Világosság-nyomdában betűöntőgép, amelyek mindannyian a Linotype-szedőgép matricáival öntenek egyes betűket.

Meg kell még emlékeznünk azokról a derék öntőinkről is, akik a magyar betűöntés modernizálása körül szereztek maguknak érdemeket. Ezek közül *Guth Albert* Németországból jött hozzánk. Tudásával csakhamar a Részvény-nyomda öntödéjének a művezetője lett. Az egyesületi életben is tevékeny szerepet játszott. Tagja volt a választmányoknak és az oktatásügyi bizottságnak. A Segélyező-Egyesületben és a Jótékonyági Körben pénztárosi tisztséget töltött be. A papiros-stereotípiát állítólagos meghonosítója.

Az Első Magyar Betűöntöde megalapításával egyidőben került Budapestre, mint az öntöde művezetője Grüssner Ármán berlini betűöntő. Az ő kiváló szaktudása nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a magyar betűöntőipar számára kitűnő munkások nevelődtek.

A betűöntés irodalma – különösen a múlt idők tekintve – meglehetősen szegény. Csak itt-ott találkozunk egy-egy cikk keretében vagy a könyvnyomtatást tárgyaló könyvek néhány sorában említést a betűöntésről. A legutóbbi időkben a betűöntéssel foglalkozó irodalomnak egyik szép terméke a *Novák László* szerkesztésében megjelent *Grafikai Művészetek Könyvtárának* „Betűművészet” című két kötete, amelynek a modern öntödei betűket mutató közel 500 illusztrációját *Lőwy Salamon*, az Első Magyar Betűöntöde igazgatója állította össze.

Érdemesnek tartjuk leközölni Zaka Lajos szaktársunknak 1907 augusztus 16-án, a Typographiában megjelent cikkének („A betűöntés”) statisztikai részét, amely szerint 1854-ben a következő betűöntödék voltak Magyarországon:

Város:	Tulajdonos:	Kemencék száma:
Buda	Haderer	1
Pest	Zocher	2
Pest	Schmidt	2
Pécs	Líceum-nyomda	1
Pozsony	Schmidt-nyomda	1
Temesvár	Állami nyomda	1
Zágráb	Suppán-nyomda	1
Összesen		9

Ha egy kemencére – tekintetbe véve az akkori kéziöntést – három öntőt számítunk, akkor az öntők száma abban az időben 27–30 lehetett.

Magyarországon az 1867-ben történt kiegyezés után az ipar föllendülése következtében a nagy nyomdák száma is megszorodott és ezek a nagy nyomdák betűöntésre is berendezkedtek. Így például az 1868-ban alapított Pesti Könyvnyomda Rt., továbbá az Athenaeum, amely szintén abban az időben ment át *Emich Gusztáv* tulajdonából a részvénytársaság kezébe, azután az Állami Nyomda, amelyet Temesvárról szintén akkor helyeztek vissza Budára, később, 1873-ban a Franklin-Társulat, amely előbb Heckenast Gusztáv volt, rendezett be öntődét. Megemlítenéd, hogy az első komplett öntőgépet néhai *Hirsch Lipót*, a Franklin-Társulat nyomdaigazgatója hozatta külföldről. Ezen a gépen legelőször *Hirte Vilmos*, hamburgi szaktárs dolgozott a Franklinban.

A MONOTYPE-ÖNTŐGÉP MAGYARORSZÁGON

A Monotype-gép, amely a legújabb kor terméke, alig 32 esztendővel ezelőtt vonult be Magyarországra. E rövid idő alatt is sok változtatáson ment keresztül, amíg mai tökéletes fokára emelkedett, amelyben azonban alapos pusztítást vitt véghez a kézi munkaerő kiszorítása tekintetében. 1892-ben történt, hogy az amerikai *Lanston* (Philadelphia) megszerkesztette az egyes betűket öntő szedőgépek legkülönbjét, a Monotype-et. Ez a gép konstrukciójánál fogva azonban nemcsak szedésre alkalmas, hanem általában betűk öntésére is. Ez a gép az idők folyamán olyan sűrű módosításon ment keresztül, amelynek jelentőségét visszatükrözi a következő összehasonlítás: Az első gépeken 6 ponttól 14 pontig lehetett szöveget önteni és 225 matricával ellátott szekrénnel voltak felszerelve. Az óránkénti maximális teljesítőképesség 3500–4000 betű volt. A mai legújabb típusú gép már 255 matricát magábanfoglaló szekrénnel van ellátva, 5–24 pontig szöveget, 72 pontig betűt, mindenfajta körzetet, spitzet, léniát és mindenféle ürpótlót képes önteni.

Magyarországra 1903-ban érkezett az első gép az Athenaeum-nyomdába, amelyet néhai *Schwarcz Félix* elnökgazgató (a Főnökegyesület volt elnöke) hozatott meg. A géppel egyidejűen gépszerelő is érkezett Amerikából, hogy a gép technikáját a magyar munkásokkal elsajátíttassa. Az első gépen *Häusler Ferenc* és *Páncél István* dolgozott.

Az első gépet rövidesen még kettő követte, majd későbbben e gépek száma 12-re emelkedett az Athenaeum-nyomdában. 1906 körül a többi nagyüzemek is berendezkedtek Monotype-gépekre. Ma 55 darab van üzemben Budapesten, négy pedig vidéken. Monotype-gépek a következő helyeken vannak: Athenaeum 8, Állami nyomda 4, Egyetemi 2, Franklin 8, Kertész 1, Légrády 2, Pátria 4, Révai Testvérek 2, Stephaneum 10, Székesfővárosi Házinyomda 8, Tolnai 2, Debrecenben 2, Pécssett 2.

A TÖMÖNTÉS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

A tömöntés történetének megírásánál, sajnos, csak nagyon hézagos adatokra tudunk támaszkodni. A szakirodalomnak meglévő történelmi kutatásai ezt a területet eddig meglehetősen elhanyagolták. Annyi azonban bizonyos, hogy a tömöntés maga a 18. század elején, pontosan 1701-ben kezdődik. Megteremtésének alapját az a rohamos fejlődés idézte elő, amely a nyomtatástechnikát a 18. század elején jellemzi. A könyvek és általában a nyomdai termékek ebben az időben mind sűrűbben forognak közkezen. Később már tömegcikké válnak. Ez a körülmény, valamint a takarékoskodási szempontok arra készítetik a nyomdákat, hogy az akkori nehézkes előállítású betű kímélése szempontjából kutassanak egy olyan eljárás után, amely a betűket megkíméli és a nyomtatást olcsóbbá teszi.

Szedés-stereotípálással először 1711 körül Leydenben foglalkoznak. Eleinte csak arról volt szó, hogy a szedést összeforrasztják, de a kísérletező *Van der Mey* és *Müller János* csakhamar rájöttek a módjára, hogy a szedésről ólomlemezeket öntsének. Az 1877-i *Caxton-kiállításon* Londonban a föltalálónak négy ilyen lemeze volt látható.

Ged William edinburgi aranyműves 1721 körül úgy készítette el a matricát, hogy a szedést keményedő gipszbe nyomta bele. *Hoffmann* Schlettstadtból később finomszemű, nedves homokot használt erre a célra, *Cares* francia pedig porcellánföldet. A párizsi *Herkan* bemélyedő képű matricabetűket öntetett; az ezekből szedett kolumnákról közvetlenül lehetett stereotípiái lemezeket önteni. *Valleyre* francia 1750 körül egyenetlen képű vörösrézlapokat készített a szedésről. *Tilloch*, *Foulis* és *Wilson* angol nyomdászok külön kísérleteztek, főleg gipszmatricák készítésével. A 18. század vége felé *Stanhope* lorddal, a híres technikussal társultak és együttesen sikerült a gipsz-stereotípiának máig is használt módját föltalálni és praktikussá tenni.

Didot Firmin, a 18. század jeles francia nyomdásza 1800-ban egy könyvet nyomtatott, amelynek nyomása élesképű, mintha vadonatúj betűkkel nyomták volna. Pedig tömöntött lemezekről készült. Didot igen érdekes módon, rendkívül kemény fémből készítette betűit. A szedést erős nyomással puha ólomlapba sajtolta. Ez szolgált matricául. A 19. század első felében igen népszerűvé vált a gipsz-stereotípia és az ötvenes évek elején még világszerte használták.

A ma is használt papirosmatricát 1829 körül találta föl egy *Genoux* nevű lyoni betűszedő. Ez volt az úgynevezett kent matrica. Bármennyire is egyszerű dolognak látszik a papiros-tömöntés, a régebbi eljárásokkal szemben óriási jelentősége volt a modern nyomdászat kifejlődésénél. Ugyancsak a papiros-stereotípia segítségével vált lehetségessé a félkörös nyomtatólemezek előállítása is, ami az újságy nyomtatásnál a legfontosabb körülmény.

A papirosmatricának a receptje hozzávetőlegesen már egy 1705-ben Nürnbergben megjelent „Kunst- und Werkschule” című könyvben is le volt írva, de az eljárást magát *Genoux* föllépéséig senki sem gyakorolta. *Genoux* ezt az eljárást szabadalmaztatta, ez el is terjedt erősen, de sok anyagi haszna nem lehetett belőle. Az eljárás praktikusságán sokat dolgozott a német *Isermann A.* nyomdászmester, akitől 1854-ben a londoni „Times” technikusai és a bécsi állami nyomda vezetői tanulták meg a tömöntést.

Magyarországon, amint ezt már a betűöntés történeténél elmondottuk, az Egyetemi Nyomdában 1798-tól 1822-ig Bikfalvi Falka Sámuel művezető tömöntött. Állítólag ő honosította meg a tömöntést Magyarországon. 1822 körül ugyancsak az egyetemi nyomdában tömöntött a két angol Watts-testvér. Eljárásuk azonban ismeretlen. 1848-ban Ockenfuss Antal a Bankjegynyomdában tömöntött. 1867-ben, a kiegyezés után, a nagynyomdák alapításával egyidejűleg indult fejlődésnek a tömöntés is, aminek a már előbb föltalált papirosmatrica adott

nagyobb lendületet. A papiros-stereotípiát állítólag Guth Albert, a Részvény-nyomda öntődei művezetője honosította meg Magyarországon 1870 körül.

A hatvanas évek vége felé már sok helyen tömöntenek Európában épúgy, mint Amerikában, ahol *Bullock William*, az első rotációs gép föltalálója, már a félkörös lemezekről való nyomtatást is beszámíthatta a maga nagyszerű találmányába. A tömöntéshez már kezdetben is bizonyos segédeszközök, később gépek váltak szükségessé. A legtöbb ilyen találmány névtelen. A szükségszerűség hozta létre őket folytonos javítgatással és egyszerűsítéssel.

1900 körül az újságcsinálás problémája az volt, hogy mennyiben lehetne az utolsó táviratnak kiszedése és a nyomtatás megkezdése közötti időt megrövidíteni, mert közbeesett a tömöntés munkája. Némi segítség mutatkozott e tekintetben, amikor több gyár a hengerelt, száraz papírmatricát hozta forgalomba, de még így is hosszadalmas volt az eljárás a kéziöntéssel és készcsinálással.

Az amerikai technikusok tudása és leleményessége csakhamar meghozta az eredményt. A „New-York Herald” rotációslemezei 1901-ben már olyan „Autoplate” gyorsöntőgépen készültek, amely néhány fogáson kívül mindent maga végzett a lemezen. A gép föltalálója Wisewood Henry volt. Európa részére 1903-ban kezdte gyártani az „Autoplate”-t a londoni Linotype-gyár. Csakhamar jelentkeztek a konkurens gépek, majdnem minden esztendő hozott újabb és újabb géptípusokat. A londoni gyár ezzel szemben megcsinálta a „Junior Autoplate” elnevezésű leegyszerűsített gépet, majd a közös olvasztóüstből dolgozó kettős formáját. Az újabb gépek közül nevezetes az 1907 körül feltalált „Citoplate”, amelynek középső részét egy 4000 kilogramm fémet magába foglaló kazán teszi. Ennek három oldalán egy-egy különböző formátumra berendezhető komplett tömöntőkészülék van, a negyedik oldalán pedig a fűtési szerkezet. Egyéb gépek: a Plauenban gyártott „Rotoplate”, a König és Bauer gépgyár által gyártott würzburgi „Complex”, a nürnbergi Kempe-Werk gyárának „Citoautotipov” nevű félautomatikus gépkombinációja és a Budapesten több helyen föllállított Winkler-féle gyorsöntőgép, amely a legutolsó és legmodernebb szerkezet ezidőszerint. Ennek a gépnek a bevonulása az öntődékbe nagy pánikot keltett Európaszerte az öntőmunkásság körében. Különösen a magyar tömöntőmunkásokat sujtotta nagymértékben, mert ahová ez a gép bevonult, ott 40–50 százalékkal csökkentette a munkáslétszámot. A föltaláló Winkler mérnök kijelentette ugyan, hogy a gép csupán a nehéz fizikai munka kikapcsolását és a gyorsabb eljárást célozza, de, sajnos, a munkáltatói rész nem ebből a szempontból mérlegelte ennek a gépnek a bevonulását, hanem minden szempont félretételével munkásainak tömegét bocsátotta el az üzemekből. Éppen ez teszi érthetővé, hogy az ebben az iparban tömörült munkásság már évtizedekkel ezelőtt eszmélt rá a gépipari fejlődéssel járó olyan jelenségekre, amelyek parancsoló szükséggé tették számára azt a szervezkedést, amelynek fejlődéstörténetéről ugyancsak ez a könyv ad hűséges képet.

ÖTVEN ESZTENDŐ KRÓNIKÁJA

A betűöntőmunkások szervezkedésének története tulajdonképpen egyidős a nyomdász-szervezet történetével. Az első nyomdászönképzőkör megalakításának idejében alakult meg a betűöntők segélyzőegyesülete is, hogy később beolvadván a nyomdászok anyaegyesületébe, néhány évi előkészület után megalkossa a maga külön körét, amelynek most 50 éves fennállását ünnepli. Az öntőmunkásság már egy félszázaddal ezelőtt is tudatára ébredt annak, hogy magával az önsegélyezéssel még nem merítette ki szervezeti tevékenységét, mert ha gazdasági érdekeinek hathatósabb védelmét és önmagának fejlettebb kultúrnívót akar biztosítani, akkor szorosabb szaktársi egységbe kell kovácsolódnia, hogy ezeket a célokat eredményesebben szolgálhassa.

A betűöntők első szervezkedési jelenségeiről néhai Novitzky László szaktársunk az „Egyesült erővel” című művében a következőkben emlékezik meg:

„A pest-budai öntők segélyzőegyesületének megalakítása május hóban elhatározott, végleg azonban 1868 augusztus 30-án alakult meg, s alapszabályait a belügyminiszter 1869 június 19-én hagyta jóvá. Már akkor szóba került az, hogy a betűöntők a nyomdászok segélyzőegyesületéhez csatlakozzanak és meglévő vagyonukat is adják át. Ez a gyűlés egyúttal elhatározta, hogy egy betűöntőkör alakíttassék s az erre vonatkozó előmunkálatokkal Gättel, Hawlicsek, Mika és Kecskeméti tagokat bízta meg.

A segélyzőegyesület 1869 júniusban tartott közgyűlésén felolvastatván a betűöntők egyletének a beolvadásra vonatkozó kérvénye, a közgyűlés azt határozta, hogy a segélyzőegyesületbe betűöntők egyelőre csak orvosi vizsgálat alapján vehetők fel; az orvosilag visszautasított betűöntő csak az utassegélyző pénztárnak lehet tagjává. Előbbiek 10 frt, utóbbiak pedig 1 frt beiratási díjat tartoznak fizetni és heti 3 krajcár illetéket. Amennyiben pedig vagyonukat is átadják, az összes tagok is átléphetnek a segélyzőegyletbe.

A betűöntők egylete nevében Wolff, az egylet pénztárosa, miután az önképzőegylet július 10-i gyűlése ezt az egyletet, illetve a betűöntőket a segélyzőegyesületbe való belépésre szólította föl, azzal a kérdéssel fordult a segélyzőegyesülethez, hogy a betűöntők egylete miért nem csatlakozhat. A választmány úgy határozott, hogy a betűöntőket csak úgy fogadja be az egyletbe, ha vagyonukat előzőleg átadják. Az 1869 augusztus 28-án megtartott közgyűlés elfogadta az előterjesztett módosításokat és tudomásul vette a betűöntők egyletének csatlakozását, illetve beolvadását és vagyonának átadását. Ezzel egyidejűleg kimondta az akkori közgyűlés, hogy a választmányba egy betűöntő is beválasztandó.

A csatlakozáshoz a belügyminiszter azonban csak 1870-ben járult hozzá és ezen évben átadván 656 forint 50 krajcár vagyonukat, tényleg, beolvadtak a segélyzőegyesületbe. (A wieni segélyzőegyletbe 1868-tól kezdve vették föl tagoknak az öntőket.)

A pest-budai betűöntők betegsegélyző egyesülete *első* és egyúttal utolsó évi zárószámadását – melynek eredeti reprodukcióját közöljük – 1870 július hóban bocsátotta ki. A hozzá mellékelt jelentésből – melyet fordításban közlök – megtudjuk, hogy az egylet 1868 július 12-én alakult, s a beolvadás a segélyzőegyletbe 1870 augusztus 1-én történt meg. A jelentés így hangzik:

„Tisztelt Közgyűlés! A pest-budai betűöntők betegsegélyző egyletének alulírt választmánya örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy az első rendes évi közgyűlésnek eddigi munkálkodásáról beszámolhasson.

A zárószámadás szerint 1870 július hó 30-ig az egylet vagyona 656 forint 50 krajcár. És alapszabályai 1869 július hó 19-én lettek a minisztérium által jóváhagyva.

Az alapszabályok 22. §-a értelmében minden félévben egy rendes közgyűlés lett volna tartandó, ez azonban az alább következő okok következtében elmaradt. Egyletünk tagjai azzal a kéréssel fordultak a Pest-Budai Könyvnyomdászok Beteg-, Utas- és Segélyzőegyletéhez, hogy a betűöntőket is vegye föl az egylet tagjai közé, azzal a kötelezettséggel, hogy a pest-budai betűöntők betegsegélyző egyletének vagyona a pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyzőegyletének fog átadatni.

Miután Falk Zsigmond úrnak, a Pest-Budai Könyvnyomdászok Beteg-, Utas- és Segélyzőegylete elnökének f. évi június 22-én kelt értesítése szerint a betűöntőknek a nevezett egyletbe való fölvétele kimondatott, alulírottak a betűöntők egyletének föloszlatását és ezen ténynek a hatóságnál való bejelentését indítványozzák, hogy ezután a 656 forint 50 krajcár tőke a Pest-Budai Könyvnyomdászok Beteg-, Utas- és Segélyzőegyletének átadható legyen. – A választmány.”

Novitzky szaktárs könyvében e fejezethez még az alábbi jegyzetet is fűzte:

„A Pest-Budai Betűöntők Egylete első közgyűlését 1870 július 30-án tartotta meg. Az egyesület 1868-ban alakult és alapszabályai 1869 június 19-én hagyattak jóvá. Az egyesület 1869-ben azzal a kéréssel fordult a nyomdászok egyletéhez, hogy ebbe ők is vétessenek föl tagokul, amely esetben a Betűöntők Egyesülete vagyonát is átadják. A nyomdászok egyesülete helytadott a kérésnek és az öntők egylete a minisztérium hozzájárulása után 1870 augusztusban beolvadt a nyomdászok egyletbe, átadván egy-szersmind 656 forint 50 krajcár vagyonát. A nyomdászok egyesülete 1871 óta tünteti ki címében a betűöntőszakmát, ami különben egy osztrák kongresszusi határozaton alapszik. A jelenleg fennálló Budapesti Betűöntők és Tömöntők Köre 1883 június hóban alakult és alapszabályai 1884 március hóban hagyattak jóvá.”

Amint tehát láthatjuk, az öntők szervezkedésük kezdeti stádiumában külön segélyzőegylet kebelén belül kezdték meg gazdasági érdekeik védelmét. És csak a helyes fölismerés vezette őket csakhamar arra, hogy segélyzőegyesületükkel egyetemben, szervesen beleolvadjanak a nagy nyomdászcsaládba.

Mindazonáltal érezték öntő szaktársaink már a beolvadás után is, hogy szükségük van egy külön szakmai tömörülésre, amely túl az Anyaegylet segélyezési szolgáltatásain, hivatva volna a szaktársi összetartozandóság érzésének ápolására, a speciális érdekek védelmezésére és a kulturális fejlődés előmozdítására. Így született meg 1878-ban néhány lelkes betűöntő szaktársunk kezdeményezésére a „Jóbarátok asztaltársasága” (Mühle-Klub). Az asztaltársaságnak komoly alapszabályai is voltak és ha azokban nem is volt lefektetve a gazdasági érdekvédelemre vonatkozó rendelkezés, annak tagjai mégis komoly elhatározással dolgoztak a munka- és bérviszonyok javításán. A tisztikar elnökből, jegyzőből, pénztárosból és két vezetőségi tagból állt. 10 krajcár beiratási illetéket szedtek és az asztaltársaságban minden hétfőn kötelező volt a megjelenés. Amelyik tag nem jelent meg a hétfői összejövetelen, 5 krajcár bírságot tartozott fizetni. Azonkívül rendeztek multságokat és társasösszejöveteleket belépődíjak mellett és ezek az így megjelölt bevételek képezték az asztaltársaság jövedelmét. Körülbelül öt éven át működött így ez az asztaltársaság, amely azután magját alkotta a mai betűöntők és tömöntők körének.

1883 júniusában határozta el az asztaltársaság a Betűöntőkör megalakítását. Megszerkesztették az alapszabályokat, amelyeket beterjesztettek a belügyminisztériumhoz. 1884 március 22-én hagyta jóvá a belügyminiszter az alapszabályokat. És így a betűöntők március 27-én megtarthatták első közgyűlésüket a Lux János-féle vendéglőben, a mai Kisdiófa uccában.

Meghatott érzéssel és a legnagyobb elismerés hangján kell megemlékeznünk azokról a lelkes alapító tagokról, akik e Körnek lelkes kezdeményezői voltak és sok-sok agilitással rakták le a mai, félszázados Betű- és Tömöntökörnek alapjait. Íme, a névsoruk:

Feldmann Ignác Pál, Gängel Simon, Hirthe Vilmos, Princz József, Seltenreich Antal és Károly, Tomkó József, Hermann Márton, Novák Gusztáv, Pethes Gusztáv, Szlanec Lipót, Stosich Ede, Schwartz István, Sedelmayer Ferenc, Fritz Berán, Kaponits Vilmos, Volek János, Schossmann Lőrinc, Gersi Ferdinánd, Leszek Jakab, Maksa Ágoston és a ma is élő Janecka Antal.

A március 27-én megtartott első közgyűlés elnökké Feldmann Ignác Pált, alelnökké Princz Józsefet, pénztárossá Tomkó Károlyt, jegyzővé Seltenreich Antalt, választmányi tagokká Gängel Simont, Leszek Jakabot, Janecka Antalt, Maksa Ágostont és ellenőrré Hirthe Vilmost választották meg.

A beiratási illetéket 1 forintban, a heti illetéket 5 krajcárban, illetve havi 20 krajcárban állapították meg. Rendes segélyezése a Körnek nem volt, de azért a segélyre szorultak egy-két forintot vagy elutazási segély címén 1 forintot kaptak a Körtől.

Május 18-án a tagértekezlet kimondta a kötelező árszabály betartását.

Megválasztották az első árszabályfelügyelő-bizottságot, amelynek tagjai lettek: Janecka Antal, Seltenreich Antal és Hirthe Vilmos szaktársak.

A minimum heti 12 forintban, a munkaidő napi 10 órában volt megállapítva. A számolásban dolgozók kenyérírást 1000 darabonként 22–26 krajcárt, címírást kilogrammonként 28 krajcárt, öntökészülék fölcavarásáért 30 krajcárt, és egyengetésért matricánként 4 krajcárt kaptak az árszabály szerint. Amint régi följegyzésekből megállapítható, az Állami nyomda kivételével sikerült is ezt az árszabályt mindenütt betartatni.

Szeptember 11-én átirat érkezett a bécsi öntökörtől, amelyben azok anyagi támogatást kértek az ottani nagy munkanélküliség enyhítésére. A választmány a kérést magáévá tette és gyűjtőíveket köröztetett a dolgozó szaktársak között. A gyűjtés 131 forint 22 krajcárt eredményezett, amely összeget a választmány 150 forintra egészített ki és juttatott el a bécsi testvérekörbe.

A tagok létszáma az év végén 33 volt, ez a létszám egészen 1890-ig állandóan hullámzott. 1886-ban érte el mélypontját 27 taggal.

A decemberi választmányi ülésen az elnök, Feldmann Ignác Pál szaktárs leköszönt tisztségéről. Indokolásában rámutatott arra, hogy a Kör megalapozási nehézségein már túl vannak, neki viszont nagyon sok egyéb és súlyos elfoglaltsága van. A választmány ezt sajnálattal vette tudomásul.

Az 1885 februárjában megtartott közgyűlés azután Princz József szaktársat választotta meg elnökké. Az áprilisban megtartott választmányi ülésen Seltenreich Antal jegyző két indítványt terjesztett a választmány elé. Az első indítvány a munkanélküliség bevezetését célozta, amely így hangzott: „Minden olyan tag, akinek 52 hete van befizetve, munkanélkülisége esetén három héten át 2 forint segélyben részesíttessék, vagy 3 forint elutazási segélyt kapjon.” A másik indítvány, amelyik a betegsegélyezést kívánta meghonosítani, így hangzott: „Minden olyan tag, akinek 52 hete van befizetve, három héten keresztül 2 forint betegsegélyben részesüljön. Az erre a célra szolgáló fedezetet illetékemelésrel érjük el olyképen, hogy a ma fönnálló havi 20 krajcáros illeték emeltessék fel havi 30 krajcárra.” Az akkori választmány még nem tartotta szükségesnek a rendszeres segélyezés bevezetését és mind a két indítványt elvetette. 1886 végén Princz József elnök leköszönt tisztségéről, amit a közgyűlés tudomásul vett és egyhangúlag Seltenreich Antalt választotta elnökké. Az új elnöknek első tevékenysége a rendes segélyezés bevezetése volt, amelyet 1885-ben leszávaztak. A havi 20 krajcár illeték fölemeltetett havi 25 krajcárra, amely összegből az 52 hetet befizető munkanélküliek három héten át heti 2 forint munkanélküliségben részesültek, vagy 2 forint 50 krajcár elutazási segélyt kaptak. A márciusban egybehívott választmányi ülés és tagértekezlet ezt az indítványt egyhangúlag elfogadta. Ugyanez év augusztusában a Pallas-nyomda öntőszemélyzete újra mozgalmat indít az árszabály szigorú betartása érdekében és ez a mozgalom sikerre vezet. Az 1887. év folyamán öntő szaktársaink számos tagértekezletét tartanak a 9 forintos heti minimum szigorú betartása és annak fölemelése érdekében. Hogy ez a mozgalom milyen eredménnyel járt, arról sajnos, hiányzanak a pontos följegyzések.

Az 1888. év márciusának elején a közgyűlés foglalkozott a segélyezési problémákkal és minthogy az elhatározott segélyeket a befolyó járulékokból fedezni nem tudták, a havi illetéket fölemelték 25 krajcárról 28 krajcárra.

1889-ben a februári közgyűlés elfogadja Seltenreich Antal elnöki lemondását és helyébe újra Feldmann Ignác Pál alapító tagot választja meg elnöknek. Seltenreich Antal a pénztárosi tisztséget veszi át. Ugyanebben az esztendőben sorozatos és meglehetősen viharos értekezleteken követelik az öntők a bérminimum fölemelését és a munkaidő csökkentését. Ez a mozgalom azonban csak 1890-ben izmosodik meg annyira, hogy új árszabálynak vethesse meg az alapjait. 1890 januárjában a közgyűlés a havi 28 krajcár illetéket 30 krajcárra emeli. A közgyűlés utáni első tagértekezlet megválasztja az árszabálybizottságot, amelynek kötelessége sürgősen kidolgozni az új árszabálytervezetet. Az árszabálybizottság ezzel a munkával elkészülvén, az árszabályba foglalt kívánságokat szeptember 10-én juttatja el a főnökök elé. Ennek az új árszabálytervezetnek a főbb pontjai a következők:

1. A minimum emeltessék föl 13 forintra. Akiknek már van ennyi fizetésük, azok 10%-os béremelésben részesítendők.
2. Azon segédek, akiknek bizonyospénze jelen árszabály életbeléptével fölemeltetnék, esetleg számolásba is helyezhetők.
3. Az újonnan fölszabadult segéd 10 forint bizonyospénzzel díjazható. Egy év után 12 forintra, 2 évvel a fölszabadulás után 13 forintra díjazandó.
4. A munkaidő 9 óra.
5. A különórák a bizonyospénzben dolgozóknál a hetifizetés minden forintja után 2 és fél krajcár és a számolásban dolgozóknál óránként 10 krajcár kárpótlás. Az ünnepnap és vasárnap, valamint éjjélutáni különóránál óránként a bizonyospénzbeliekénél 3 krajcárral, a számolásban lévőkénél 15 krajcárral kárpótoltatnak.
6. Az árszabály a számolásban dolgozók részére is pontosan meghatározza minden munkára a számolási alapot.

A főnökök ezt a tervezetet – a Fischer és Mika cég kivételével – visszautasították, noha 1884 óta nem volt árszabályrevízió, a drágulás pedig úgy az ipari, mint az élelmezési cikkekben mind súlyosabban érezhetővé vált. Az elutasítás után, október 5-én az Athenaeum-, Franklin-, Pallas- és Részvény-nyomda betűöntőmunkásai, számszerint húszan, sztrájkba léptek. Az Állami nyomda, Egyetemi nyomda öntői állva maradtak. Budapest területét a sztrájk tartamára zárolták.

A bécsi öntőkör szolidáris érzéssel sietett a budapesti öntők támogatására és mingyárt az első héten 30 forintot küldött a sztrájkolók segélyezésére és kilátásba helyezte a további anyagi támogatást.

Háromheti harc után a bérmozgalom nagyon szép eredménnyel ért véget. Megállapodás jött létre, amelynek alapján a minimum 12 forintra emelkedett, a számolásban dolgozók pedig 12%-os emelkedést értek el a számolási alapnál. Akiknek a 12 forintos fizetésük már megvolt, azok szabadon egyezkedhettek a munkáltatóval, de ha megállapodásra jutni nem tudtak, úgy az árszabálybizottság elé került az ügy, amely igyekezett megegyezést létesíteni. Az eredmény nem volt teljesen kielégítő, mert szaktársaink nem arattak százszázalékos győzelmet és különösen a munkaidő 9 órában való megállapítása nem sikerült ennél a mozgalomnál.

Szaktársaink azonban fölbuzdulva az elért eredményeken, nem nyugodtak mindaddig, amíg a következő esztendőben, 1891-ben teljes sikerre nem vitték az előző évben megkezdett árszabálymozgalmat. Különböző mozgolódásokkal sikerült ebben az esztendőben végül mégis kiharcolni a 13 forintos bérminimumot és a 9 órai munkaidőt.

1892 április 2-án a berlini betűöntőmunkások is sztrájkba léptek. A budapesti öntő szaktársak szolidáris készséggel siettek támogatásukra és e célból a sztrájk tartama alatt heti 10 krajcárt adtak a berlini sztrájkolók segélyezésére. A sztrájk után a berlini öntőkör megleghangú átiratban köszönte meg a budapesti kollégáknak ezt a szolidáris áldozatkészséget.

Az 1893 február 26-án megtartott közgyűlés újra szabályozta a munkanélküliek segélyezését. Eszerint most már a szaktársak 26 heti befizetés után hat héten át heti 2 forint, 52 heti befizetés után pedig hat héten át heti 3 forint segélyben részesültek, avagy 5, illetve 8 forintos elutazási segélyt kaptak.

Szeptemberben az Első Magyar Betűöntödében az árszabály be nem tartása miatt rövid sztrájk volt, amely azonban teljes eredménnyel végződött.

1894-ben ünnepelte a Kör tízéves jubileumát. Az ünnepi közgyűlés után a rendes évi közgyűlés messzemenő újításokat hozott a tagfölvétel terén. Kimondta a közgyűlés, hogy ezentúl a Körnek rendes tagja lehet: betűöntő, tanult tömöntő, galvanoplasztikus és vésnök. Amint a fenti határozatból olvasható, már 40 esztendővel ezelőtt megindult az az akció, amely a rokonkategóriák tömörítését célozta és amely később a Kör címében is változást hozott. A Kör 10 éves fönállásával kapcsolatban nem lesz érdektelen a következő statisztika:

1884-ben van	76 gép	6 faktor	39 öntő	21 tanonc
1894-ben van	125 gép	10 faktor	62 öntő	28 tanonc

Tömöntőstatisztika:

1884-ben van	17 lapnál 16 tömöntő
1894-ben van	21 lapnál 35 tömöntő
A Kör taglétszáma 1884-ben	33
A Kör taglétszáma 1894-ben	57

Amint a fenti statisztikai adatokból látható, ebben a tíz esztendőben az ipar fejlődésével egyidőben fejlődik a munkásság létszáma és Körünk taglétszáma is. Az 1895 március 8-án megtartott közgyűlés ismét emeli az illetéket, mégpedig havi 35 krajcárra, ami annál is inkább érthető, mert a munkáslétszám emelkedésével mindinkább szaporodik azoknak a száma, akik segélyre szorulnak. Ez év július havában elhalálozik Seltenreich Antal pénztáros, aki a Kör megalapítása óta élénken tevékenykedett a Kör fölvirágoztatása érdekében.

Augusztus 1-én a Pallas-nyomda öntőszemélyzete értekezletet tartott a tanonctenyésztés megszüntetése érdekében. Jellemző az akkori időkre, hogy 5 segéd mellett 7 tanonc dolgozott. A személyzet eljár az üzemetvezetőségnek a tanonccapasztás érdekében. Az eredmény az volt, hogy augusztus 3-án az üzemetvezetőség az egész személyzetnek fölmondott azzal az indoklással, hogy az üzlet annyi tanoncot tart, amennyit akar és ebbe nem tűr beleszólást. A személyzet kilépése után az öntöde blokálatott. (Sajnos, a későbbi években még többször találkozunk hasonló esetekkel a Pallas-nyomdában.) Néhányheti blokálat után a Pallas visszavette a régi öntőszemélyzetet és megígérte a tanonclétszám apasztását.

Az 1896. év aránylag nyugodtan telt el az öntödékben, ami nagyban magyarázható azzal az állapottal, amelyet az 1895-ös elbukott nyomdászsztrájk eredményezett.

1897-ben Feldmann Ignác Pál leköszönt elnöki tisztségéről, mire az öntők Schmidt Péter alelnököt bízták meg az ügyek további vitelével. A tanonctenyésztés, amely az öntödékben hihetetlen módon elszaporodott, állandó nyugtalanságot szült a szaktársak között. Ez arra készítette az árszabálybizottságot, hogy e tárgyban érintkezésbe lépjen a Fönökegyesülettel. Hosszas tárgyalás után sikerült az első tanoncskálát életbeléptetni. Az első tanoncskála szerint az üzemetnek jogában volt két segédig egy tanoncot, öt segédig két tanoncot, hét segédig három

tanoncot, kilenc segédig 4 tanoncot fölvenni. Ha ez az eredmény nem is volt elsőrendű, kezdetnek mégis óriási vívmányszámba ment.

A Franklin-nyomda öntőszemélyzete ez év november végén sztrájkba lépett, mert a nyomda nem akarta betartani a tanoncokra nézve kötött megállapodást. A sztrájk február 11-ig tartott. Ám amikor a személyzet ismét fölvette a munkát, csak két hétig dolgozhatott nyugodtan, mert azután fölmondtak az egész személyzetnek.

A következő két esztendő nem hozott lényegesebb mozgalmi eseményeket. Csendes szervezési munkával telt az idő. A Körben annyi változás történt, hogy Feldmann Ignác Pál alapító elnök elhalálozásával Gruber Rezsőt választották meg elnökké, aki azonban az 1898. év végén leköszönt elnöki tisztségéről és így a szaktársak az 1899-i februári közgyűlésen Novák Gusztávot választották elnökké. Ez az állapot sem tartott azonban sokáig, mert ugyanez év augusztus 26-án Novák elnök leköszönt és helyébe újból egyhangúlag Gruber Rezsőt választották meg.

Az 1899 augusztus 26-án megtartott tagértekezlet már behatóan foglalkozott az árszabálymódosítás lehetőségeivel, valamint a betüöntők és tömöntők egyesítésének problémájával. Mint már előzőleg említettük, a Betüöntőkör már az 1894. évben megtartott jubileumi közgyűlésén kimondotta, hogy tanult tömöntő tagja lehet a Körnek. Ellenben a tömöntők nagy része ebben az időben nem volt még tanult öntő, de hosszú évek óta mint önálló tömöntők dolgoztak az üzemekben. Ezek az öntők is tagjai akartak lenni a Körnek, mert fölfogásuk szerint (nagyon helyesen) ha egy közösségben tömörülnek a betüöntőkkel, sokkal könnyebben tudják megvédeni gazdasági érdekeiket. A tömöntőknek ezideig nem volt árszabályuk. Így tehát ki voltak téve a főnökök bérdíktatúrájának. Ezen kívántak a tömöntők változtatni és ezért kívánták a Körbe való fölvételüket. A tagértekezlet e fontos ügynek a megoldását a választmányra bízta. A választmány újra foglalkozott az üggyel és a saját kebeléből egy öttagú bizottságot küldött ki, hogy készítse elő az alapszabálymódosítást. Ez a bizottság hozzá is látott a munkához, de amint látni fogjuk, évek teltek el, amíg a betüöntők és tömöntők egyesítését nyélbe lehetett ütni.

Amíg az 1900. évben mentesek vagyunk a különösebb mozgalmi eseményektől, addig 1901-ben ismét föllángol a harc a Pallas-nyomdában, ahol ismét több tanoncot vettek föl, mint amennyit az árszabály megengedett volna. Az öntőde bizalmiférfia több ízben eljár az üzem vezetőségénél, hogy a bajt orvosolja, de az üzem nem volt hajlandó semmiféle engedékenységre, mire a személyzet március 14-én sztrájkba lépett. A sztrájk teljes 11 hónapig tartott és csak 1902 február 9-én ért véget – teljes győzelemmel. Az üzemekben dolgozó öntő szaktársak oly fényes tanújelét adták az összetartásnak, amelyre hasonló példa a nyomdászság történetében kevés akad. A sztrájk kitörése után az általános betüöntőgyűlés egyhangúlag elhatározta, hogy fizetésének 10–20%-át adja a sztrájkban állók segélyezésére. Ez az önkéntes adózás teljes 11 hónapig tartott, és nem akadt egyetlen öntő, aki az összeget sokallta volna, vagy hosszúnak tartotta volna az adózás idejét.

1902-ben történt, hogy az 1899. évben megválasztott alapszabálymódosító bizottság, nem tudván föladatát megoldani, leköszönt. A megválasztott új bizottság azután rövidesen megszerkesztette az új alapszabályokat, amelyeket a május 14-én megtartott általános értekezlet nagy vihar után elfogadott, mindannak ellenére, hogy hiányzott belőle a legfontosabb rész: a tömöntőkkel való fuzionálás és a Kör címének megváltoztatása. A belügyminiszter a benyújtott új alapszabályokat még ez év december 12-én jóváhagyta. A tömöntők között óriási volt az elkeseredés. Voltak, akik egy önálló tömöntőkör megalakítását kívánták, míg a józanabban gondolkodók része a tömöntőknek Wiegand Ferencsel az élükön, újabb tanácskozást kezdtek a Betüöntőkör elnökségével, ami rövidesen eredményre is vezetett. A tömöntőket ezeken a megbeszéléseken Wiegandon kívül Bieber Károly és Schatz Farkas képviselték.

A tárgyalások legnehezebb részét az képezte, miként lehetne a nemtanult tömöntőket képzett szakmunkásokká elismerni és a Betűöntőkör tagjainak sorába fölvenni. Hosszabb megbeszélések után már-már sikerült áthidalni minden nehézséget és remény volt a teljes megegyezésre, amikor váratlanul egy katasztrofális munkapangás állt be az év második felében a betűöntődékben. 60 betűöntőmunkás közül huszan váltak munkanélkülivé (33%). Az Első Magyar Betűöntőde húsz szakmunkása közül tizet bocsátott el. A nagy munkanélküliség csökkentése érdekében nyolc szakmunkás elutazott és néhány szakmunkás kénytelen volt átmenetileg segéd munkásként elhelyezkedni.

1903 október 26-án az általános betű- és tömöntőértekezlet kimondotta, hogy tekintettel a nagy munkanélküliségre, fölkeri a tömöntődékben dolgozó szedő és gépmester szaktársakat, hogy kondíciójukat adják át a munkanélküli öntőknek.

1903 december 7-én a rendkívüli közgyűlés egyhangúlag elhatározta, hogy mindazok a nemtanult tömöntők, akik legalább hat éve vannak a szakmában foglalkoztatva, fölvetetnek a Kör tagjai sorába. Ez a messzemenő határozat teljes békét teremtett az öntőmunkásság körében, amelynek nyomán megkezdődött a termékeny szervezési munka. Itt azután meg kell említenünk, hogy a béke megteremtése és a szervezőmunka megindítása körül Gruber Rezső elnök szerzett elévülhetetlen érdemeket és ugyancsak az ő agilitásának volt köszönhető, hogy pár hónap múlva már megszületett a tömöntők árszabálya is, amivel eddig csak a betűöntők rendelkeztek.

1903-ban ünnepelte a bécsi betűöntőkör fennállásának 20 éves jubileumát, amelyen a Budapesti Öntőkört Gruber Rezső képviselte.

Október közepén árszabálytárgyalások indultak meg a főnökökkel, amelyek békés úton kielégítő eredményekkel záródtak. Az új árszabály december 5-én lépett életbe, és főbb pontjaiban a következőket tartalmazta:

Minimum 30 korona hetenként. A különórák 4%-kal díjaztatnak. A vasárnapi és ünnepnap délutáni, valamint éjfélutáni különórák 6%-kal díjaztatnak. A számolásban dolgozók óránként 30 fillér pótlékot kapnak. A tanoncskála a következő: 3 segédig egy tanonc, 6 segédig két tanonc, 9 segédig három tanonc, és így tovább. 15 segéden túl már csak minden 5 segéd után egy tanonc tartható. A munkaidő 9 óra. Az új árszabály 1909 június 30-án jár le.

A november 17-én megtartott általános öntőértekezlet ezt az új árszabálytervezetet egyhangúlag magáévá tette. Ugyanez az értekezlet második napirendi pontjában tárgyalta az Öntőkör címének megváltoztatását és Wiegand Ferenc indítványára kimondta az alapszabálymódosítást és elhatározta, hogy a Kör új címe a „*Budapesti Betű- és Tömöntők Köre*” legyen. A belügyminiszter a fölterjesztett új alapszabályokat 1904 március 11-én hagyta jóvá.

Az 1904. esztendőben ünnepelte a Kör fennállásának 20 éves évfordulóját. A pünkösdi vasárnapján megtartott jubileum ünnepélyes keretek között zajlott le, amelyen a bécsi testvérekör húsztagú küldöttséggel képviseltette magát, átnyujtván a bécsi szaktársak gyönyörű ajándékát: egy ezüst serleget és egy díszes emléklapot. A bécsi öntőkör elnöke, Fröschl Antal meglehetősen beszédben köszöntötte a budapesti szaktársakat, amivel megpecsételte azt a testvéries jóviszonyt, amely a bécsi és budapesti szaktársakat egybefűzte.

Ez év folyamán a Kör ismét fölemelte az illetéket heti 20 fillérre. Ez az intézkedés egyúttal rendszerváltozást is jelent a Kör életében, mert itt történik meg először, hogy az öntő szaktársak a haviilletékről áttérnek a hetiilletékre.

Az illetékemelésével kapcsolatosan a munkanélküliek segélye is bővült. 52 heti befizetés után hat héten heti 6 korona és 26 heti befizetés után hat héten át heti 3 korona segély jár.

November végén megkezdődnek a tárgyalások a tömöntő-árszabály érdekében a Főnökegyesülettel. Ezek a tárgyalások meglehetősen hosszadalmasak, mert csak a következő év elején érnek véget, de viszont nagyon fontos határozmányokat foglalnak magukban és békés megegyezéssel végződnek. E megállapodás értelmében a heti minimum nem lapnál alkalmazott tömöntőknél 30 korona, lapnál alkalmazott tömöntőknél 36 korona, megszakított (vegyes-) üzemben 42 korona. Különóra 3%-kal díjaztatik. Pausálban laptömöntés nincsen megengedve. Ez az utóbbi pont egyúttal rávilágít arra is, hogy milyen munkarendszer mellett dolgoztak azelőtt a tömöntődékekben szaktársaink.

Az „általános határozatok” a következő nagyjelentőségű részeket tartalmazzák: „A már mint tömöntők működők *minősített*, illetve *képesített* tömöntőknek tekintetnek.

A laptömöntés mellett alkalmazott segéd munkások a jelen árszabály életbelépte után másfél év lefolyása alatt tömöntői képesítést nyerhetnek; de tartozik a pályázó segéd munkás ezen óhaját elsősorban saját főnökénél bejelenteni. Az illető főnök viszont a Főnöktestületből és a segédekből alakult képesítőbizottságnak jelenti be; mire azután időt és helyet tűznek ki, hol is az illető vizsgázni, azaz képesítést elnyerni óhajtó egyénnek egy napilapnál előforduló összes tömöntői munkát önállóan elvégeznie kell.

A bíráló-, azaz vizsgázóbizottság saját lelkiismerete és belátása szerint a pályázónak a tömöntői képesítést megadhatja vagy megtagadhatja. Ha a pályázó a tömöntői képesítést elnyerte, akkor egy öt tömöntőnek elismerő, képesítő okiratot nyer, amely föl jogosítja a tömöntőnek járó díjazásra és összes jogaira. Ha azonban a jelentkező tömöntői képesítést nem nyer, akkor továbbra már csak mint segéd munkás szerepelhet és újabb vizsgára csak hat hó múlva jelentkezhetik.

Az egy és fél év lefolyása után a négyes csoportnak már három tömöntőből és egy segéd munkásból kell állania; és ha a személyzetnek további szaporítása szükségesnek mutatkozik, segéd munkás csak akkor vehető föl, ha ezáltal a fenti arány meg nem zavartatik a tömöntők és segéd munkások száma között és ha az elvégzendő munka csakugyan a segéd munkás körébe tartozik.

A délután és éjjel foglalkoztatott tömöntők délutáni munkája két órába számítandó akkor is, ha csak egy órát dolgozik, föltéve, hogy több munkája nincsen.

Ezután tömöntőknek csakis kitanult vagy eddig tömöntőként vagy betűöntőként működtek alkalmazhatók. Formahordók azonban segéd munkásoknak tekintendők.

Ezen árszabály az aláírást követő héten lép életbe és 1909. évi június hó 30-ig marad érvényben.

Vitás kérdésekben a Főnökegyesület által kiküldöttek és a segédek által választott kiküldöttekből álló egyenlő számú békéltetőbizottság dönt. A bizottság elnöke a Főnökegyesület elnöke vagy helyettese.

Közös megegyezés folytán a budapesti kő- és könyvnyomdafőnökök és segédek bizottsága által elfogadtatott az 1905. évi február hó 13-án tartott ülésén.

Schwartz Félix
Neuwald Illés
Kózol Antal
Kohl Ferenc
Légrády Ottó
Fischer Ignác

Gruber Rezső
Kiss Ferenc
Kál József
Wiegand Ferenc
Terelmes László
Bieber Károly.”

A Kör taglétszáma december végén 131, tehát az 1894. évi decemberi taglétszámhoz képest 130% emelkedést mutat. Ez a hatalmas emelkedés a tömöntők tömeges belépésének tudható be. De ez a szám is folyton emelkedik, úgyhogy az utolsó békeesztendő (1913) végén a taglétszám 241-re emelkedik, ami a 131-es taglétszámhoz viszonyítva, újabb 91%-os emelkedést mutat.

A Kör 20 éves fönnállásával kapcsolatosan leközlünk a betűöntődék statisztikáját, sajnos, a tömöntődei statisztikát nem áll módunkban leközlöni, mivel semmiféle adat nem áll rendelkezésünkre.

A betűöntőde megnevezése	Betűöntők száma	Hetifizetés koronában	Tanoncok száma	Betűöntőgépek száma	Monotype öntőgépek száma	Napi munkaidő
Athenaeum	11	31	3	7	3	9
Betűöntőde rt.	25	33	6	23	–	9
Fischer és Mika	4	35	2	8	–	9
Franklin	9	32	3	7	–	9
M. kir. Állami	13	32	1	3	–	9
M. kir. Egyetemi	3	32	1	3	–	9
Pallas	7	33	2	6	–	9
Pátria	1	40	–	2	–	9
Pesti Részvény	5	30	1	4	–	9
Rigler	3	31	–	4	–	9
Stephaneum	4	32	1	4	–	9

Budapesten van tehát 11 betűöntőde, ezek közül kettő önálló, a többi nyomdákkal kapcsolatos és csupán a házi szükségletet látja el.

A 11 betűöntődében 85 szakmunkás és 20 tanonc dolgozik, ami a segédek 23½ %-ának felel meg. Több mint 4 segédre esik 1 tanonc.

A 11 öntőde helyisége közül 8 egészséges, 1 kevésbé egészséges és 2 egészségtelen.

1905 május 2-a nevezetes dátum Körünk történetében. Ekkor számolt be az általános öntőgyűlésen az árszabálybizottság a Monotype-gépek árszabálya ügyében a Főnökegyesülettel eddig lefolytatott tárgyalásokról. Ez azt jelentette, hogy egy új kolléga jelent meg a munkahelyen, iparunk egy új munkaeszközzel gazdagodott. A technika fejlődése bennünket is utólért és megajándékozott a Monotype-öntőgéppel. Ennek az általános öntőgyűlésnek arról kellett határoznia, hogy egy vagy két gépet kezeljen-e a betűöntő ebből az új típusból. A főnökök a gyár reklámszempontjait tartván szem előtt, amely szerint egy munkás könnyen kezelhet két gépet is, ragaszkodtak ahhoz, hogy szaktársaink két gépet kezeljenek. És ettől az álláspontunktól nem voltak hajlandók eltérni. Minthogy árszabálybizottságunk kifejezetten az egy gép kezeléséhez ragaszkodott, szükségessé vált az általánosság döntése. Természetesen az általános öntőgyűlés egyhangúlag az egy gép kezelése mellett szavazott.

Sajnos, bármily szívósan védekeztek szaktársaink a két gép kezelése ellen, végül mégis el kellett fogadni a munkáltatók álláspontját. Csupán a fizetések tekintetében sikerült magasabb hetibért kivívni a két gép kezelése mellett.

Az 1906 április 8-án megtartott általános öntőgyűlésen Sterbinszky László szaktársunk számolt be a főnökökkel folytatott tárgyalások eredményéről a Monotype-árszabály ügyében. Vázolta a Főnökegyesülettel folytatott tárgyalások nevezetesebb mozzanatait, ismertette az árszabály egyes rendelkezéseit és végül ajánlotta annak elfogadását. Hosszú és szenvedélyes vita után az általános öntőgyűlés a javaslatot elfogadta.

Az 1907 februárjában megtartott közgyűlés elhatározta, hogy a betűöntődékben alkalmazott rézléniamunkásokat is fölveszik a Kör tagjainak sorába. Ezzel a határozattal ismét bővült a taglétszám.

1908 februárjában ünnepelte a bécsi testvérkör fennállásának 25 éves évfordulóját. Ez alkalomból a budapesti szaktársak egy gyönyörű, bronzba öntött Gutenberg-mellszobrot ajándékoztak a bécsi kollégáknak, amelynek gipszmását ma is őrizzük az Öntökörben. A budapesti szaktársakat Gruber Rezső elnök és Bieber Károly alelnök képviselték a jubileumon. Ugyanez év augusztus 16-án ünnepeltük Gruber Rezső tízéves elnökségének jubileumát Rákospalotán.

1909 május 30-án ünnepeltük meg Körünk *negyedszázados* jubileumát. A fényes külsőségek között megtartott ünnepség alkalmával a bécsi testvérkör 24 tagú küldöttséggel képviseltette magát Fröschl Antal elnök vezetésével. A bécsi szaktársak ez alkalomból egy gyönyörű, ezüstbe öntött díszcsengőt ajándékoztak a Körnek, amelynek fogantyúja Gutenberg álló alakját ábrázolja egy négyszögletes talapzaton; a talapzat alján pedig egy ezüst óra van elhelyezve. Azonkívül száz aranykoronát adományoztak jótékony célra, amely összeget később a háború alatt hadbavonultak családtagjai között osztott ki az Öntökör vezetősége.

Az ünnepély délelőtt díszközgyűléssel kezdődött, amelyen Gruber Rezső elnök mondott magasszárnyalású ünnepi beszédet. Visszapillantást vetett a befutott útra és vázolta azt a nagy küzdelmet, amelyet szaktársainknak végig kellett harcolniuk e negyedszázad alatt. Fröschl Antal bécsi elnök a bécsi szaktársak jókívánságait tolmácsolta megleghangú beszéd keretében és végül sok szerencsét kívánt a budapesti szaktársaknak az elkövetkezendő 25 esztendőre.

Alig zajlott le a jubileumi ünnepség, máris megkezdődtek a június 30-án lejárt árszabálynak megjavítása érdekében elindított tárgyalások. A tárgyalások teljes nyolc hetet vettek igénybe, míg végül békés megegyezéssel végződtek. Augusztus 14-én terjesztette a tárgyalóbizottság az új árszabálytervezetet az általános öntőgyűlés elé, amely rendkívül szenvedélyes volt és csak hosszú és heves vita után fogadta el az új árszabályt. Az árszabály lényeges változtatásokat hozott az egész vonalon a munkások előnyére. Főbb pontjaiból kiragadjuk a következőket:

Tömöntői munkára ezentúl csakis tanult betű- vagy tömöntő alkalmazható. Kivételt képeznek azok, akik 1909. évi július 1-e előtt nyertek képesítést. Ezzel végleg megszűnt az a lehetetlen helyzet, ami eddig a tömöntődékben uralkodott.

A betű- és tömöntődékben a munkaidő 8½ óra.

A Monotype-gépeknél a munkaidő nappal 8½ óra, éjjel 8 óra.

Napilapoknál a munkaidő folytatólagos és megszakított. A folytatólagos munkaidő 8½ óra, a megszakított munkaidő két délutáni és 6½ óra éjjeli munkaidőből áll, amelyben egy óra pihenőidő is bennfoglaltatik.

A heti minimum 34 korona. A nappal egy gépnél alkalmazott Monotype-öntő hetibére 36 korona, két gépnél 42 korona.

A különóra betűöntődékben éjfél előtt vagy ünnepnap délelőtt 4%-os. A számolásban dolgozók óránként 32 fillér kárpótlásban részesülnek. A nappali Monotype-öntők különóradíja éjfél előtt és ünnepnap délelőtt 1 korona 40 fillér, éjfél után, valamint ünnepnap délután 1 korona 90 fillér.

Nappali tömöntők különóradíja éjfél előtt és ünnepnap délelőtt 3%-os, éjfél után és ünnepnap délután 4%-os.

A napilaptömöntők, ha rendes munkaidőben lapos (flach) lemezeket készítenek, lemezenként 40 fillér külön kárpótlásban részesülnek.

A számolásban dolgozók 5%-os bérjavításban részesülnek.

A tanoncskála nem változott, sőt látszólag visszaesés mutatkozik abban, hogy az éjjel dolgozók is bennfoglaltatnak a létszámban. Ellenben egy nagyon fontos pont került az árszabályba, amely a következőképpen hangzik:

Amennyiben a munkanélküliek meghaladják a dolgozók 10%-át, a tanoncfölvétel addig szünetel, amíg a munkanélküliség a 10% alá nem esik.

A bérjavításokat visszamenőleg július 1-től kellett az üzemeknek megfizetni. Ennek az árszabálynak az érvényessége 1909 augusztus 16-tól kezdődően mindaddig tart, amíg a könyvnyomdai szakmunkásoknak az 1910. évben kötendő árszabálya le nem jár. Ha azonban ezen tarifa érvénye 1915 december hó 31-én túl terjedne, akkor jelen árszabály már 1915 június hó végén három hónapra fölmondható.

Amint a fenti sorokból látható, a legközelebbi árszabály már a nyomdászokéval együttesen kerül megújításra, ami kétségtelenül előnyösen befolyásolja majd az öntők árszabályát is.

1910-ben zajlott le a könyvnyomdászok nagy árszabálymozgalma, amely minket is közelebbről érintett. Ezen keresztül sikerült bizonyos előnyöket szereznünk.

1911 május 2-án újabb kiegészítő határozatok tárgyalása fejeződött be; e határozatok eredménye a következő:

1. Ha betű- vagy tömöntőmunkás egy héten három napon vagy ennél hosszabb időn át dolgozott, úgy neki az *ünnepnapra* járó bér akkor is jár, ha az ünnepnap nem a munkanapok közé esik, hanem azokat közvetlenül megelőzi vagy közvetlenül követi.
2. Ha egy munkás öt évig egyfolytában dolgozik ugyanabban az üzemben, évenként háromnapi *szabadságidőre* van jogosítva, rendes fizetésének élvezete mellett. A szabadság időpontját a munkaadó határozza meg.
3. A betű- és tömöntődében alkalmazott *tanonc* lehetőleg az üzem különböző ágában képezendő ki. Tanulási idő négy év.
4. Az *újonnan fölszabadult*, ha rendszeresen napilapmunkát végez, a fölszabadulás utáni első évben heti 36 korona, a fölszabadulás utáni második évben heti 38 korona díjazásban részesítendő.

Ezek a kiegészítő határozatok kétségtelenül a nyomdászoknak nyolc évre megkötött kollektív szerződéséből kifolyóan születtek meg az öntökre nézve is.

Ezután két évig nyugalmasabb idők következnek a szervezeti életben, bár ezekben az esztendőben már lassan-lassan érezhetővé válik a háborúelőtti gazdasági válság nyomasztó hatása.

1912 júniusában berlini szaktársaink tartják kongresszusukat, amelyen körünket Gruber Rezső elnök képviselte.

A következő esztendőben, 1913-ban Gruber Rezső lemond az elnöki tisztségéről, mire a közgyűlés Kál Józsefet választja meg helyébe, Gruber Rezsőnek pedig érdemes munkálkodásáért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz.

1913-ban már nagy fejlődést mutat a betű- és tömöntőszakma, amit az alanti táblázat is igazol. Ezt a fejlődést azonban a háború megakasztotta.

Az öntőde megnevezése	Betűöntők száma	Betűöntők átlagos keresete koronában	Tömöntők száma	Tömöntők átlagos keresete koronában	Betűöntőtanoncok száma	Tömöntőtanoncok száma	Betűöntő- és Monotype gépek száma	Milyen a helyiség?	Napi munkaidő
Athaneum	19	50	11	50	8	–	18	e	8½
Betűöntőde rt.	22	50	1	56	7	–	24	k	8½
Fischer és Mika	7	50	–	–	4	–	10	e	8½
Franklin	9	51	5	52	4	–	7	e	8½
Kertész József	1	46	–	–	–	–	1	k	8½
Légrády testvérek	2	58	7	58	–	3	2	e	8
M. kir. Állami	10	42	–	–	1	–	4	e	8½
M. kir. Egyetemi	2	39	–	–	–	–	3	k	8½
Pallas	6	46	1	48	2	1	6	e	8½
Pátria	1	46	1	53	1	1	3	n	8½
Pesti Részvény	3	40	2	40	2	–	5	e	8½
Stephaneum	13	46	4	48	4	–	10	n	8½
Tolnai Világlapja	1	58	5	58	–	2	1	k	8½
Világosság	1	48	4	58	–	1	1	e	8
Wodianer	7	59	5	60	–	2	6	k	8½
Berkó Mihály	–	–	–	–	–	1	–	e	8½
Schlesinger József	–	–	1	44	–	1	–	e	8½
Budapesti kisebb nyomdákban	–	–	65	51	–	4	–	–	8½
Vidéki nyomdákban	2	50	10	40	–	–	–	–	8½

A statisztika szerint tehát Budapesten 10 betűöntőde (3 Monotype-öntődével), 4 Monotype-öntőde és 2 önálló tömöntőde van, azonkívül van a Világosság-nyomdában egy Mergenthaler újtípusú gép, amely a Linotype-matricáról önti a betűket. Összesen van 108 betűöntő, 122 tömöntő, 7 rézléniamunkás, 3 mechanikai szakmunkás és 3 vésnök. A tanoncok száma 49 (köztük 16 tömöntő), ami a szakmunkások 19,1%-ának felel meg; átlag minden 5 szakmunkásra jut egy tanonc.

Az 1914-ben kitört világháború mindent fölborított. A munka megállt az öntődékben és amellet, hogy az öntők egy jó része bevonult katonának, mégis egyik napról a másikra bocsátották el az üzemekből szaktársainkat. A szervezet vezetősége a katasztrofális munkanélküliség megakadályozása érdekében tárgyalásra kérte föl a főnökegyesületet. A tárgyalások meg is indultak és augusztus 4-én létrejött a megállapodás.

A megállapodás szerint az üzemek 50%-ig redukálhatták a munkaidőt. Napilapoknál – tekintettel arra, hogy a személyzet vasárnap is dolgozott – a megegyezés szerint minden vasárnap dolgozó lapmunkás hétköznapi két napot tartozott kimenni. A fenti munkaidőrovidítés közel három hónapig volt érvényben, és amilyen mértékben szívta föl a háború a munkásságot a különböző harcterek számára, olyan mértékben hosszabbodott meg a munkáltatás lehetősége az egész nyomdaiparban. Előbb négy, azután öt, majd végül ismét hat napot, vagyis teljes hetet dolgoztak a személyzetek, de mindvégig leadták keresetük tíz százalékát a hadba-

vonultak családtagjainak segélyezésére. Amit a szaktársak áldozatkészség tekintetében ebben a korszakban produkáltak, az aranybetűkkel írható be az egész nyomdászcsalád történetébe.

Amilyen katasztrofális volt azonban a munkanélküliség a háború kitörésekor, olyan mértékben tapasztalunk később munkáshiányt. 1915 áprilisában már munkáshiány tapasztalható a Monotype-öntődékekben és ezért május 28-án megállapodás történt a főnökökkel, hogy átmenetileg – a háború tartamára – szedők képeztessenek ki Monotype-öntőkké.

Ugyancsak hiány kezdett mutatkozni az év vége felé a tömöntődékekben is. Ezen olymódon segítettek, hogy az árszabálybizottság hozzájárulásával egy öntő két kondíciót tölthetett be átmenetileg. (Egy éjjeli és egy nappali kondíciót.)

A Kör válaszmánya a háború alatt több ízben szavazott meg a hadbavonultak családtagjai részére különsegélyt 5 és 10 koronás összegekben, amely támogatáshoz a dolgozó szaktársak páratlan önfeláldozással járultak hozzá.

December 16-án a főnökegyesülettel olyan megállapodás kötött, hogy a háború után a hadbavonultak visszatértük után az üzemekben ismét elhelyezkednek. Sem ebben az évben, sem a következő évben az öntőkor nem tudta megtartani évi közgyűlését, mivel a szaktársak zöme vasárnap is dolgozott és így nem volt idejük a közgyűlésen résztvenni.

1916-ban részleges árszabályrevízió volt, amely lényegtelen módosításokkal végződött. Csupán a hetibérek emelkedtek három koronával minden kategóriánál. Megemlítendő, hogy a könyvnyomdai munkások árszabálybizottsága ez alkalommal képviseltette magát legelőször az öntőárszabály tárgyalásánál.

Az 1917. esztendő változatlanul súlyos és az öntődékekben mind nagyobb hiány mutatkozik szakmunkásokban. A főnökökkel való megállapodás alapján átmenetileg szedő és gépmester szaktársakat kell kitanítani a tömöntésre.

1918 augusztus 2-án újra esedékes az árszabályrevízió, amelynek letárgyalása után javulás állott be a szabadságidő terén és az első két napi táppénz megtérítése tekintetében betegség esetén. A minimum és a különóra díjazása azonossá lett a könyvnyomdászok árszabályával. A számolási rendszer teljesen megszűnt. A megállapodás mégis kimondta, hogy amennyiben egy betűöntőde ismét be akarja vezetni a számolási rendszert, úgy a tárgyalóbizottság a számolási bértételeket meg fogja állapítani. Erre azonban nem került sor. A higiéniének is először szenteltek figyelmet az öntőárszabályban.

Egyébként a helyzet mind súlyosabbá válik, augusztus végén az öntőmunkásság 40%-a van már hadbavonulva.

Október 31-én a központi hatalmak katonai összeomlásának következménye gyanánt kitört a forradalom, amely új irányt szabott szervezeti életünkben. Az 1915-ben kötött megállapodás, amelynek értelmében a katonaságtól visszatérőket el kell helyezni az üzemekben, november 20-án újabb megállapodással egészítettet ki. A katonaságtól visszatérők nagy száma a munkanélküliség rémével fenyegette az egész nyomdaipart. A magyar népkormány november 16-án rendeletet adott ki, amelyben a munkanélküliség elkerülése céljából a grafikai szakmákban a csökkentett munkaidő bevezetését rendelte el. A munkaidőcsökkentés mérvének megállapítását a rendelet a munkáltató- és munkásszervezetekre bízta azzal, hogy azt a mindenkori viszonyok által követelt módon, közösen állapítsák meg.

E rendelet alapján a főnökegyesülettel megállapodás kötött a munkaidőnek heti 15 órával való csökkentésére nézve. A csökkentett munkaidő következtében szükséges kártalanítás pedig a kormány rendelete értelmében akként történt, hogy a 15 órának 20%-a a szaktársakat, 20%-a a munkáltatókat és 60%-a a kincstárt terhelte. Okos és méltányos rendelkezés volt ez, amelyre ma is szükség volna.

Körünk választmánya november 19-én illetékemelést léptetett életbe és egyúttal fölemelte a munkanélküliségi juttatást hat héten át heti 12 koronára.

A háború alatt a taglétszám folyton hullámzik. Legmagasabb taglétszám 1918 december végén van 283 taggal. Ez a létszám átmenetileg 319-re emelkedik 1919 elején, de ugyanez év végén 279-re esik vissza. Ezt az emelkedést a csökkentett munkaidő bevezetése okozta, melyet a Károlyi-kormány rendelt el. Öntő nem lévén kellő számban, átmenetileg szedő és gépmester szaktársak jöttek a tömöntődékbe, kik egytől egyig kötelességüknek tartották, hogy ha átmenetileg is, tagjai legyenek Körünknek.

1920 végén már csak 263 tag van, mely szám 1924 végére 214-re csökken. Ez a hatalmas csökkenés a gazdasági helyzet egyre fokozódó romlásának tudható be. Nagyon sok derék szaktársunk vándorbotot vett kezébe, hogy az itthon lévő szaktársak helyzetén segítsen. Szép és követendő példa volt. 1925. évtől kezdődőleg lassú emelkedés következik. 1933. év végén 248 tagja van Körünknek, mely szám 1934 május 1-re 249-re emelkedik.

1919 február elején Kál József leköszönt az elnöki tisztségről. Kál szaktársunk a legnehezebb időkben volt vezére Körünknek. Föladatát mindenkor a legkitünőbbben oldotta meg a szaktársak javára. A nehéz háborús évek levezetése után pihenni kívánt, amit a közgyűlés honorálni volt kénytelen. Lemondása után a közgyűlés Herzog Mórt választotta meg elnöknek.

A drágaság március elején már olyan mérveket öltött, hogy a bizottság kénytelen volt bértárgyalásokat kezdeni. Az elért eredményt a bizalmi testület nem fogadta el és a március 14-én tartott ülésre tíz tagból álló új bizottságot delegált. Az új tárgyalóbizottság március 19-én számolt be a bizalmi testületnek, amely rendkívül heves és izgalmas tárgyalás után a javaslatokat újra elvetette. Bár a bérmozgalom tisztára gazdasági jellegű volt és csupán magasabb munkabérek elérésére törekedett, mégis, a bolsevista agitáció túlzott követelésekkel fűtötte a kedélyeket és másnap, a szervezet vezetőségének akarata ellenére, a budapesti nyomdai munkásság sztrájkba lépett. Március 21-én ismét megindultak a tárgyalások és a proletárdiktatúra kikiáltása előtt egy-két órával a munkáltatók elfogadták a munkások kívánságait. Március 22-én ismét megindult a munka.

A Károlyi-kormány helyzetét tarthatatlanná tette az erős bolsevista agitáció, amellyel nem tudott megbirkózni. A helyzet fölborulásához a végső lökést a Vyx-féle antantjegyzék szolgáltatta. E jegyzék az ország határait oly szűkre szabta, hogy az annak elfogadásával járó súlyos ódiumot a népkormány nem vállalta és így a hatalom március 21-én a bolsevisták ölébe hullott.

A proletárdiktatúra alatt a megélhetési viszonyok rosszabbodtak, ami arra készítette a kormányzótanácsot, hogy a munkabérek kérdését rendeletben szabályozza. Április 14-től kezdődően egységes munkabérek léptek életbe. A nyomdai munkások 408 korona hetibérben részesültek. Szervezetünk föllépésére minden tényezőnek meg kellett barátkoznia azzal, hogy a munkabérek kérdését újra szabályozni kell és hogy a jobb szakképzettséget, valamint a felelősségteljesebb állást jobban kell díjazni. Ezek a szempontok azonban csak részben honoráltak, ami nagy elégedetlenséget szült a nyomdai munkásság körében. A kormányzótanács a nyomdai munkásság részére biztosított szabadságidőt beszüntette. Ebbe szaktársaink nem voltak hajlandók beleegyezni és erélyes föllépésükre ezt a rendelkezést vissza is vonták.

A proletárdiktatúra augusztus 1-én megszűnt és a hatalmat egy szakszervezeti vezetőkből összeállított kormány vette át, amelyet azonban egy ellenforradalmi puccs hat nap múlva lemondásra kényszerített.

A diktatúra bukása után a szocializált üzemeket újra átvették régi tulajdonosaik és minthogy munka nem volt, tömegesen bocsátották el szaktársainkat anélkül, hogy a fölmondási időre járó munkabért megfizették volna. A munkanélküliség olyan méreteket öltött, mint 1914-ben a háború kitörése után.

A munkáltatók a diktatúra által megállapított béreket és egyéb rendelkezéseket nem ismerték el legálisnak és a diktatúra előtti állapot visszaállítását követelték. Az ez ügyben tartott tanácskozásokon a munkásság képviselői kénytelenek voltak a munkáltatók kívánságait teljesíteni.

A hirtelen beállott munkanélküliség Körünk pénztárát majdnem csődbe kergette, olyannyira, hogy kénytelenek voltunk 40.000 korona kölcsönt fölvenni, hogy a munkanélküliségéyleket folyósíthassuk. A dolgozó szaktársak, akik egész hetet dolgoztak, 2 korona, akik félhetet dolgoztak, 1 korona rendkívüli illetéket fizettek az átmeneti időre.

November 15-én a választmány karácsonyi segély kiutalását határozta el, mégpedig olyképpen, hogy a munkanélküliek és rokkantak 30 koronát, az árvák pedig 15 koronát kaptak. Ettől az esztendőből kezdve a Kör vezetősége minden karácsonykor folyósít ilyen segélyeket.

1920-ban a megélhetési viszonyok egyre rosszabbodtak és a szaktársak életviszonyai egyre romlottak, úgyhogy a hét végén kapott fizetés nem biztosította a következő hétre az életlehetőséget. Az árszabálytárgyaló bizottság többször volt kénytelen összeülni a főnökökkel, hogy újabb és újabb megállapodásokat létesítsen a munkabérekre vonatkozóan, ami több esetben sikerült is. Meg kell azonban állapítanunk, hogy ezek a javítások nem jelentettek effektív értéket, mert a pénz vásárlóereje sokkal nagyobb arányban csökkent, mint amilyen mértékben fizetésjavításokat tudtunk elérni. A hetibérek november 29-től kezdve a következők voltak:

Minimum a werküzemben:	545.– korona.
Monotype-öntő két gépnél:	561.– korona.
Lapöntő nappal:	571.– korona.
Monotype-öntő két gépnél nappal:	582.– korona.
Monotype-öntő két gépnél éjjel:	619.90 korona.

A megélhetési viszonyok azonban 1921-ben is egyre rosszabbodtak. A drágaság mindna-gyobb mérveket öltött és ez újból arra készítette tárgyalóbizottságunkat, hogy érintkezést keressen a Főnökegyesület elnökségével újabb tárgyalások megindítása érdekében, kérve, hogy a közös tárgyalóbizottság üljön össze és haladéktalanul tárgyalja le a nyomdai munkás-ság bérköveteléseit. A főnökök február 23-ra helyezték kilátásba válaszukat. Közben a nyom-dákban a helyzet egyre nyugtalanabbá vált és a vezetőség csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudta a lázongó hangulatot lecsillapítani. A közös tárgyalóbizottságot március 5-re hívták egybe.

A nyomdai munkások a béreknek 50%-kal való fölemelését kérték azonnali hatállyal. A munkáltatók hosszas tárgyalás után kijelentették, hogy hajlandók ugyan újabb béremelésről tárgyalni, de a béremelés csak március 26-án kerülne kifizetésre, az addig terjedő időre azonban három héten keresztül heti 60 korona előleget folyósítanak a szakmunkásoknak. Megbízottaink erre azt javasolták, hogy adjanak a munkáltatók március 14-ig a szakmun-kásoknak 600 korona előleget, a béremelésre vonatkozó tárgyalások pedig a következő hét folyamán fejeztessenek be és a megállapodás azonnal lépjen életbe. A főnöki rész a munkás-javaslattal szemben 180 koronát ajánlott föl előleg gyanánt, három hétre felosztva. A munkál-tatóknak ez a végső javaslata a március 28-án tartott bizalmi testületi ülés elé került, ahol névszerinti szavazással egyhangúlag elvetették a bizalmiférfiak. És egyben elhatározták, hogy a legközelebbi hétfőn reggel minden nyomda személyzete egy nyilatkozatot terjeszt a főnökök

elé, amelynek keretében kérik a személyzetek által követelt bérjavítási összegeket. Határozatba ment, hogy amely üzemben aláírják a nyilatkozatot, ott a szaktársak tovább dolgoznak, ahol ezt megtagadják, ott a személyzet haladéktalanul sztrájkba lép.

Néhány kisebb nyomda kivételével az üzemek megtagadták a nyilatkozat aláírását, mire a személyzetek az üzemekből fegyelmetlenül kivonultak. A sztrájk négy napig tartott. A szerződő felek a sztrájk folyamán tanácskozássra jöttek össze és olyan megállapodást létesítettek, amely elfogadható béremelést jelentett a szaktársak számára. A megállapodás szerint az összes szakmunkások 360 korona egyszeri ideiglenes pótlékot kaptak. A március 21–26-ig terjedő héten újabb rendkívüli pótlékot kaptak 220 korona összegben. Augusztus 29-től kezdve ez a pótlék ismét 130 koronával emelkedett, október 24-től pedig a nappal dolgozók 175, az éjjel dolgozók 200 korona újabb pótlékban részesültek. Október 26-án újból összeült a tárgyalóbizottság és újabb megállapodást létesített, amelynek 6. pontja alapján ezentúl minden hó elején összeül a közös tárgyalóbizottság és megvizsgálja az élelmiszerárak emelkedését. Amennyiben pedig a „Pester Lloyd” indextáblázata legalább 5%-os drágulást mutat ki, úgy azt a nyomdai munkások számára bérjavítás címen folyósítják a munkáltatók.

1922-ben a helyzet egyre rosszabbodik. A drágaság soha nem látott arányokat ölt és a pénz folyton veszíti vásárlóerejét. A nyomdaiparban a helyzet egyre nyomasztóbb. A Főnökegyesület december 5-én átíratott fordul szervezetünkhöz, amelyben a nyomdaipar súlyos helyzetére való hivatkozással „a munkabérszabályzat egyes határozmányai szigorú betartásának biztosítása iránt” szorgalmaz intézkedéseket, s ennek érdekében ülésre hívják össze a közös tárgyalóbizottságot.

A tárgyalások azonban csak 1923 március 1-én vették kezdetüket és háromheti tanácskozás után március 22-én nyertek befejezést. Tárgyalás alá került a munkáltatók által beterjesztett 72 pont, valamint a szervezet által előterjesztett ellenjavaslatok.

A módosított árszabályra vonatkozó megállapodások március 23-án kerültek a bizalmi testület elé, amely több órán keresztül tartó kemény és szenvedélyes, sokhelyütt izgalommal teli vita után egy szavazattöbbséggel elfogadta a megállapodást, amely március 26-án lépett életbe.

Az új árszabály minket, öntőket is súlyosan érintett, mert évtizedes jogainkat csorbította és emiatt az izgalom és fölháborodás kimondhatatlan volt szaktársaink körében. A legsúlyosabban a laptömöntőket érintette az új árszabály.

Ebben az esztendőben történt, hogy Herzog Mór elnökünk súlyosan megbetegedett és ennek következtében lemondott elnöki tisztségéről. Helyébe a közgyűlés Teperovits Lajost választotta meg, aki mai napig is közszeretettel örvendő elnöke a Körnek. Herzog Mór nemsokára leköszönése után elhalálozott. De emléke örökké élni fog az öntők szívében, mert sokat és önzetlenül dolgozott az öntőcsalád érdekében.

Hogy 1923-ban pénzünk értéke mennyire hanyatlott és a drágaság mennyire emelkedett, azt legjobban visszatükrözik azok az ugrásszerű emelkedések a béreknél, amelyeket a következőképpen akarunk szemléltetni:

Munkabérek 1923 január elején.

Betű- és tömöntő, Monotype-öntő 1 gépnél:	7252 korona.
Monotype-öntő 2 gép mellett:	7508 korona.
Lapöntő nappal:	7508 korona.
Lapöntő éjjel:	8170 korona.
Monotype-öntő lapnál nappal, 2 gép:	7738 korona.
Ugyanez éjjel:	8428 korona.

Munkabérek 1923 december közepén.

Betű- és tömöntő, Monotype-öntő 1 gépnél:	108.602 korona.
Monotype-öntő 2 gépnél:	110.392 korona.
Lapöntő nappal:	112.513 korona.
Lapöntő éjjel:	122.377 korona.
Monotype-öntő 2 gépnél, nappal:	116.470 korona.
Monotype-öntő 2 gépnél, éjjel:	126.278 korona.

A béreknek ilyen való ugrásszerű emelkedése sem tudott azonban megnyugvást teremteni szaktársaink körében. Az indexek alapján kimutatott drágulások nem adták vissza a tényleges helyzetet. Az elnyomorodás a munkásság körében mindig nagyobb és nagyobb lett. A folytonos bérjavítások mellett is állandóan lemorzsolódott a munkások keresete és ez mérhetetlen keserűséget váltott ki szaktársaink körében. Viszont a kollektív szerződést senki sem akarta felborítani. Ilyen körülmények között egyre nagyobb nyugtalanság vett erőt szaktársainkon és ez tapasztalható volt különösen azoknál az akcióknál, amelyeket egyes lapszemélyzetek indítottak az árszabály keretein belül, hogy a munkáltatókat méltányosságra és belátásra bírják. Így történt, hogy több nyomda valóban honorálta szaktársaink kérését és önszántából adott soronkívüli bérjavítást. Ez a körülmény azonban visszatetszést váltott ki a Főnök-egyesületben, amely később megbeszélést folytatott a saját körében és arra bírta a munkáltatókat, hogy ilyen soronkívüli bérjavítási kérelmeket utasítsanak vissza.

Ez a körülmény az 1924. esztendőben súlyos komplikációkra vezetett, mert létrehozta az első *kizárást* a nyomdaiparban, amelyet azután nyomon követett olyan négyhetes sztrájk, amely úgyszólván példa nélkül áll a nyomdászati történetében. Az események sodrában a következőképpen peregetek le ezek a nagyjelentőségű események:

Április 7-én az Athenaeum bizalmiférfiai megjelentek az üzemvezetőségénél és hivatkozva a nehéz megélhetési viszonyokra, kérték, hogy a vállalat biztosítson a személyzetnek megfelelő díjazást. A kívánságot nem kötötték határidőhöz. Abban a reményben, hogy az igazgatóság megértést fog tanusítani, a küldöttség fegyelmezetten visszatért munkahelyére. Amikor azonban „Az Est” és a „Magyarország” személyzetének bizalmiférfiai beszámoltak küldetésükről és igyekeztek a személyzetet megnyugtatni, megjelent köztük az üzem vezetője órával a kezében és kétpercnyi időt engedélyezett a munka azonnali elkezdésére vagy az üzem elhagyására. Ez a provokáló föllépés annyira elkésérítette a személyzetet, hogy kivonult az üzemből.

Az eset megtörténte után a főnökök kizárták az összes lapmunkásokat. A napilapmunkások kizárását azután általános kizárás követte.

Április 15-én egy előkelő politikus, aki egyben laptulajdonos volt, saját elhatározásából semleges területen tanácskozássra hozta össze a munkás- és munkáltatóérdekeltséget, amely tanácskozáson egy olyan megállapodás jött létre, hogy amennyiben a főbizalmi testület magáévá teszi a javaslatokat, lehetővé válik a kizárás megszüntetése. Helyesebben, a feltétel az volt, hogy a munkásoknak azonnal föl kell venni a munkát, helyre kell állítani a régi szerződéses állapotot, amelyet „Az Est” személyzete a nyomdából való önkéntes kivonulással megsértett és akkor a tárgyaló felek azonnal összeülnek az új árszabályrevízió érdekében. A bizalmi testület hosszas tanácskozás után magáévá tette az előterjesztést és a bértárgyalások megkezdése előtt a szaktársak munkába állottak. A kizárás ezzel befejezést nyert. De ugyanaznap összeült a békéltetőbizottság és elmarasztalta az árszabályt megsértő bizalmiférfiakat fejenként 30.000 koronában. Ez a büntetés és a munka fölvétele jelentette a munkáltatók szemében a jogrend helyreállítását.

Április 16-án összeültek a közös tárgyalófelek, ahol megbízottaink előterjesztették 50%-os alaphéremelési követelésünket. A főnökök ezzel szemben olyan silány javaslatot tettek, amely magán hordozta a provokálás bélyegét. A munkáltatók javaslatát a munkámegbízottak nem fogadták el még csak tárgyalási alapul sem és egyhangúlag ugyanerre az álláspontra helyezkedett a főbizalmtestület is.

A nyomdai munkásság követelése a következő volt: Nappal dolgozó szakmunkásoknak 100.000, nappali lapmunkásoknak 120.000, éjjeli lapmunkásoknak 150.000 korona heti bérjavítás.

Április 18-án délelőtt egész Budapest nyomdai munkássága mindenütt átnyújtotta az üzemek vezetőinek ezeket a bérköveteléseket és ahol az üzemek ezt elfogadták, ott a munka megkezdődött, ahol pedig ezt elutasították, ott a személyzetek egy emberként sztrájkba léptek. A sztrájk négy hétig tartott, változatlan kitartással, elszántsággal és lelkesedéssel.

Április 30-án Vass József népjóléti miniszter magához hívatta és külön-külön meghallgatta úgy a munkásság, mint a munkáltatóérdekeltség képviselőit és ezzel segédkezet akart nyújtani a békés megegyezéshez. Előzetesen azonban a kormány Schilling miniszteri tanácsost bízta meg a békéltetéssel, ami azonban nem járt eredménnyel. A Vass Józsefnél való tanácskozás után még egy közös megbeszélés volt a minisztériumban Walkó Lajos akkori kereskedelemügyi miniszter elnökle mellett, amely azonban nem vezetett megegyezésre, csupán arra szolgált, hogy a munkásság képviselői a leghatározottabban leszögezték a maguk álláspontját és kifejtették a miniszter előtt, hogy a munkáltatók belátása nélkül még a kormány pressziójára sem születhetik meg a béke a nyomdaiparban. Végül megállapodás jött létre a munkások és munkáltatók érdekeltsége között, hogy a döntést gróf Bethlen István miniszterelnökre bízák. Ekkor azonban a munkásérdekeltség már garanciákat kapott arra nézve, hogy a miniszterelnök a munkásság javára fog dönteni.

Így jött létre négyheti kemény bérharc után a megállapodás, amelynek értelmében a nyomdai munkásság ismét fölvetette a munkát. Az új bérjavítás első részlete május 10-én került kifizetésre. A bérjavítások így alakultak:

Betű- és tömöntőknek, valamint werknél dolgozó Monotype-öntőknek május 10-től 17-ig 30.000 korona bérjavítás, május 19-től június 4-ig hetenkint újabb 25.000 korona bérjavítás, június 16-tól július 12-ig hetenkint újabb 30.000 korona bérjavítás, július 14-től kezdve hetenkint újabb 15.000 korona bérjavítás, ami tehát összesen néhány hét leforgása alatt 100.000 korona bérjavítást jelentett számunkra.

A napilapmunkások számára a bérjavítások a következőképpen alakultak:

	Nappal	Éjjel	Vegyes üzemben
Május 10-től 17-ig	40.000 K	50.000 K	60.000 K
Május 19-től június 14-ig	40.000 K	40.000 K	40.000 K
Június 16-tól július 12-ig	40.000 K	45.000 K	50.000 K
Július 14-től	40.000 K	40.000 K	40.000 K
Összesen:	160.000 K	175.000 K	190.000 K

A kizárás által okozott munkabérveszteség 50%-át a munkáltatók megtérítették, amely összegek még május 10-én kerültek kifizetésre.

A heti index a 10%-os standardjavítással együtt a fenti béremelésektől függetlenül továbbra is érvényben maradt.

Hogy milyen magas számok szerepeltek az 1924-es béreknél, az alábbiakban szemléltetjük:

Január első hetében a hetibérek:

Betű- és tömöntők, Monotype-öntők 1 gép mellett:	116.422 korona.
Monotype-öntő 2 gép mellett:	118.342 korona.
Lapöntők nappal:	120.613 korona.
Lapöntők éjjel:	131.192 korona.
Monotype-öntők 2 gép mellett, nappal:	120.914 korona.
Monotype-öntők 2 gép mellett, éjjel:	135.873 korona.

December első hetében a hetibérek:

Betű- és tömöntők, Monotype-öntők 1 gép mellett:	559.652 korona.
Monotype-öntő 2 gép mellett:	567.277 korona.
Lapöntők nappal:	653.938 korona.
Lapöntők éjjel:	735.171 korona.
Monotype-öntők 2 gép mellett, nappal:	654.241 korona.
Monotype-öntők 2 gép mellett, éjjel:	742.323 korona.

Mindamellett a pénz tovább értéktelenedik és az élelmiszerek ára egyre emelkedik. Ez a folyamat tart az 1925. év egész folyamán és a hetibérek ez év december végén már a következőképpen alakulnak:

Betű- és tömöntők, Monotype-öntők 1 gépnél:	651.242 korona.
Monotype-öntők 2 gépnél:	792.708 korona.
Lapöntők nappal:	920.331 korona.
Lapöntők éjjel:	1.053.522 korona.
Monotype-öntők 2 gépnél, nappal:	921.722 korona.
Monotype-öntők 2 gépnél, éjjel:	1.061.341 korona.

1926 január 15-én szervezetünk fölmondta a lejárt árszabályt. A közös tárgyalások január 19-én vették kezdetüket és közel háromhónapi tanácskozás után megegyezéssel végződtek. A módosított bérszabályzat 1926 április 23-án terjesztetett a főbizalmtestület elé, amelynek szankciója után április 26-án életbelépett.

Ezúttal lényeges eredményeket értünk el az árszabályban és sikerült néhány pontot módosítani az 1921-ben letárgyalt 72 pont közül. A munkabér 4%-kal emelkedett. Az éjjeli munkaidő a napilapoknál egy negyed órával megrövidült, úgyhogy a ma érvényben lévő munkaidő lépett életbe, vagyis 7½ óra, amelyből egy óra vacsoraidő. A szabadságidőre vonatkozó rendelkezések is értékes javításon mentek keresztül. Régi óhajunk teljesült a vegyes üzemre vonatkozó pontoknak az árszabályból való kiküszöbölésével.

1927 január 1-én lépett életbe hivatalosan a pengőszámítás. Az óriási számok, amelyek eddig elkápráztattak bennünket, hirtelen összezsugorodtak a pengőátszámításnál. Most már a minimum a következőképpen alakult:

Betű- és tömöntők, Monotype-öntők 1 gép mellett:	54,56 pengő.
Monotype-öntők 2 gépnél werküzemben:	65,92 pengő.
Lapöntő nappal:	76,24 pengő.
Lapöntő éjjel:	88,— pengő.

A papírkoronáról a pengőre való áttérés az 1927. év elején már ismét drágaságot idézett elő, ami arra készítette szervezetünk vezetőségét, hogy ennek ellensúlyozására a munkabérek fölemelését szorgalmazza. Az ez ügyben lefolytatott tárgyalások eredménnyel végződtek és a béremelés, amely heti 3 pengőben lett megállapítva, április 15-től kezdődően lépett életbe. Ugyancsak szabályozást nyertek a pótlékok is. Napilaptömöntő, ha nem laphoz tartozó lapos (flach) munkát végez, március 7-től 50 fillért és április 17-től 60 fillért kap lemezenként. 1928 március 30-án lejárt az 1926-ban megkötött árszabály. Rövid tárgyalások után, amely lényegesebb változást az öntőkre nézve nem hozott, újból két évre megkötetett.

A Kör ez év decemberében rendkívüli közgyűlést tartott, amelyen módosította alapszabályait. A módosítás főbb pontjai: az illetéknek heti 1 pengő 20 fillérre való fölemelése, a temetkezési segélyezés bevezetése. Minden elhalálozás után az özvegy vagy a legközelebbi hozzátartozó kapja a segélyt, amelyet a dolgozó szaktársak adnak össze, minden haláleset után 2 pengőt.

1929 április 1-én életbelép az a fizetésemelés, amelyet még az elmúlt évben módosított árszabály biztosított szaktársainknak. Az újonnan életbelépett minimum a következő:

Betű-, tömöntő, Monotype-öntő 1 gép mellett:	62,– pengő.
Monotype-öntő 2 gép mellett:	73,– pengő.
Napilap-tömöntő nappal:	83,50 pengő.
Napilap-tömöntő éjjel:	95,– pengő.

Ebben az esztendőben azonban egy új rém üti fel a fejét: a lebírhatatlan munkanélküliség. Amíg az 1926. év végén összesen 4 munkanélküli öntő van, addig 1929-ben ez a létszám már 27-re emelkedik. A gazdasági helyzet rohamos leromlása kikezdi a nyomdákat is, aminek következtében tömegével bocsátják el az üzemek munkásaikat. Az így előálló helyzetet súlyosbítja a tanoncok óriási száma, ami a jövőre nézve is sötét perspektívát nyit a számunkra. 49 tanonc van az öntődékben. A legkisebb üzemben, ahol soha tanonc nem volt, most tanoncot állítanak be.

December elején bizottságunk beadvánnyal fordul a Főnökegyesülethez a tanoncfölvétel szüneteltetése érdekében, amire nézve egyébként árszabályunk 243. pontja is rendelkezik, amikor kimondja, hogy amennyiben a munkanélküliek száma eléri a dolgozó szakmunkások 10%-át, a tanoncok fölvétele mindaddig szüneteljen, amíg a munkanélküliek száma a maximum alá nem esik. Az ez ügyben megtartott békéltetőülés azután kimondotta, hogy december 15-től kezdve a tanoncfölvétel szünetel.

Az 1930. év folyamán betűöntő továbbképzőtanfolyamot rendeztünk, amely nagy sikerrel járt. A tanfolyam körülbelül három hónapig tartott és mindvégig 40 hallgatója volt. Ellenben a munkanélküliek létszáma folyton-folyvást emelkedik és ez év végén már eléri a 36-ot.

Az 1931. év ismét súlyosbította a helyzetet a nyomdaiparban. Április 14-én a kombinált ülés az Öntőkör vezetőségével egyetemben hozzájárult ahhoz, hogy az Első Magyar Betűöntődében, ahol nagyarányú munkacsappanás állott be, további fölmondások és elbocsátások elkerülése végett a személyzet rövidített munkaidőre térhessen át. A személyzet és a cég között létrejött megállapodás szerint a munkaidő heti 40 óra, amely öt napon át, hétfőtől péntekig, napi 8 órában dolgozandó le. A hatodik nap munkabéréből 60% kerül levonásba. De a munkabér a levont összeg által nem csökkenhet a heti bérminimum alá. A szabadságidőre teljes hetibér jár. A megállapodás tartama alatt a vállalat munkahiány címén nem eszközölhet fölmondást. A megállapodás április 20-tól augusztus 19-ig szóló időtartamra kötött.

Július 17-én a kormány olyan pénzügyi rendeletet bocsátott ki, amely a gazdasági életet még jobban megbénította. Ennek a rendeletnek első hatása az volt, hogy pénzsűke keletkezett. A bankok csak korlátozott összegeket bocsátottak a betegek rendelkezésére. A hitelélet teljesen megszűnt. Az üzemvitel céljaira szükséges tőke hiánya mindenütt a legnagyobb zavarokat okozta. Ugyanez érezhető volt a nyomdaiparban is. A Főnökegyesület a rendelet kibocsátása napján tárgyalásra hívta meg a szervezetet az előállott súlyos helyzettel szemben teendő intézkedések megbeszélésére. Háromnapi tanácskozás után megállapodás létesült a munkálatokkal, amely szerint az üzemek két nappal rövidíthetik meg a heti munkaidőt. Ezzel a lehetőséggel azonban csak a kisebb üzemek éltek, a közép- és nagyüzemek tömegével bocsátották el munkásaikat. A helyzet egyre súlyosbodott, egyre többen váltak munkanélkülivé, míg azután egy újabb megállapodással kötelezővé tétetett az egész vonalon a rövidített munkaidő, amely napi 6 órában állapított meg.

A szaktársak újabb tanujelét szolgáltatták áldozatkészségüknek. Lemondtak a fizetésük 25%-áról, csak hogy elhárítsák az újabb elbocsátásokat. Sajnos, azóta sem javultak a munkaviszonyok és semmi kilátás nincs arra, hogy a közeljövőben kedvező változás történjék.

Szeptember 13-án újabb rendelet jelent meg a lapszindikátus többszöri kérésére, a lapok oldalterjedelmének korlátozása ügyében. A rotációspapiroson megjelenő napilapok oldalterjedelme, illetőleg az egyéb időszakos lapok oldalterjedelme nem haladhatta meg az addigi terjedelem 66%-át. A lapkorlátozórendelet óriási elkeseredést és izgalmat váltott ki szaktársaink körében. Az üzemekben a szaktársak rövidebb-hosszabb leállásokkal tüntettek a kormány rendelete ellen, amely munkaalkalmak teremtése helyett munkaalkalmakat szüntetett meg.

A rendelet visszavonását állandóan szorgalmazta szervezetünk, a Főnökegyesület és az Ipartestület vezetősége. Több ízben folytak tanácskozások a sajtóiroda főnökével. Ennek ellenére a rendeletet nem sikerült visszavonni, csupán olyan értelemben történt módosítás, hogy 66% helyett 75%-os terjedelemben jelenhettek meg a lapok.

Ez esztendő végén a munkanélküliek létszáma 75-re ugrott föl az előzőévi 36-tal szemben. Általában a dolgozók egyharmada vált kenyértelessé ebben a bizonytalan helyzetben és sodródott a legnagyobb nyomorúság felé.

A választmány és az árszabálybizottság együttesen értekezletet hívott egybe, amelyen ecsetelte a súlyos helyzetbe került munkanélküli szaktársak sorsát és indítványozta, hogy határozza el a tagértekezlet a heti 1%-os rendkívüli illeték fizetését mindaddig, míg a munkanélküliek létszáma nem csökken. Az 1%-os illetékből oly munkanélküli szaktársak részesüljenek segélyben, akiknek a rendes segélyük már lejárt. A tagértekezlet kevésnek találta a vezetőség javaslatát és olyképp módosította azt, hogy akinek a hetibére nem haladja meg a 62 pengőt, az 2%-ot, a 62-től 80 pengős hetikeresetűek 3%-ot, a 80 pengőnél magasabb keresetűek heti 3½ %-ot fizetnek hetenkint.

A szaktársak tehát úgy, mint a múltban, most is megmutatták példátlan áldozatkészségüket a rászorultakkal szemben.

Az 1932. év bizonyos javulást mutat, amennyiben az év folyamán néhány százalékkal csökkent a munkanélküliek száma. Az év végén 62 munkanélküli öntő van.

1933 április elején ismét megrendeztük a tömöntő továbbképzőtanfolyamot, amely mindvégig lekötötte szaktársaink érdeklődését. Augusztusban ünnepeltük meg volt elnökünknek, Kál József szaktársnak 50 éves jubileumát, a szaktársak nagy részvételével. A választmány ez alkalommal szép ajándékkal lepte meg a jubiláns szaktársat, amit Teperovits Lajos elnök adott át meghatározó beszéd kíséretében.

December elején a Főnökegyesület újból tárgyalásra hívta meg vezetőségünket a tanoncok fölvétele tárgyában. A munkáltatók arra hivatkoztak, hogy egyetlen tanonc sincs már az öntödékben és ez azzal a veszedelemmel fenyegeti iparunkat, hogy lassan-lassan nem lesz megfelelő utánpótlás képzett szakmunkásokban. Hosszas tárgyalások után a munkások képviselői hozzájárultak a tanoncfölvételhez, de a megállapodásban precizírozták, hogy összesen csak hét tanonc vehető fel. Ebben a hónapban a munkanélküliek létszáma 59-re csökkent. Egyébként a jubiláris esztendőben az öntödékben uralkodó helyzetet a következő oldalon lévő táblázat tükrözi vissza.

***

Íme, kronologikus sorrendben igyekeztünk visszaadni Körünknek 50 éves történetét és ha minden egyes eseménynél nem tudtuk a kellő részletességet biztosítani, úgy ez csak annak tudható be, hogy nem áll korlátlan könyvterjedelem rendelkezésünkre. Mindezek ellenére reméljük, hogy szaktársaink a felsorolt eseményeken elgondolkodva, át tudják majd érezni lelkükben azt a sok küzdelmet és hatalmas erőfeszítést, amelyet nagyszerű elődeink fejtettek ki egy félszázadon keresztül, hogy örökül hagyhassák reánk Körünknek mai fejlettségét és erejét. Csak könnyes megindultsággal tudunk gondolni azokra a szaktársakra, akik sok-sok eredménytelenség, sok-sok bukás és sikertelenség dacára soha nem tudták kedvüket veszteni, hogy a megkezdett munkát folytassák, mígnem a tényleges eredmények létrejöttek. Nem szabad elfelejteni, hogy Körünk történetének félszázada, amíg visszafelé belenyúlunk Magyarország kezdő iparosodásába és a féktelen kizsákmányolásba, addig másrészt beletorkollott egy borzalmas vérfürdőbe, a négy és fél esztendeig tartó világháborúba, majd két forradalomba és egy sok mindent legázoló ellenforradalomba. Ha mindezt figyelembe vesszük, és elgondoljuk, hogy ennyi vihar sem tudta tönkrezúzni Körünket és szervezeti életünket, akkor tudjuk igazán fölmérni azt a rengeteg erkölcsi értéket, amit egy félszázad nyomdászgenerációja föl tudott halmozni az utánunk következők számára. Legyünk azon, hogy ezeket az erkölcsi értékeket megbecsüljük, továbbfejlesszük és ezzel hidat építsünk utódaink számára egy elkövetkezendő boldogabb korszakba.

Az öntöde megnevezése	Betüöntöde							Tömöntöde		Lapöntöde		Taglétszám az öntödékben		
	Monotype-gépek száma	Fousch-gépek száma	Küsstermann-gépek száma	Stempel-féle ikergépek száma	Mergenthaler-gépek száma	Thomson-gépek száma	Kézi gépek száma	Lapos öntőpalack	Variábilis öntőpalack	Rotációs öntőpalack	Winkler-féle öntőgépek száma	Betüöntők száma	Tömöntők száma	Napilapöntők száma
Általános nyomda	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	2	–	1	4
Athenaeum	8	–	2	–	–	1	2	2	–	–	3	8	5	12
Budapesti Hírlap	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–	2	–	–	2
Braun Testv. Tömönt.	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–	–	–	2	–
Egyetemi Nyomda	2	1	–	–	1	–	2	1	–	–	–	5	–	–
Első Magyar Betüönt.	–	14	–	2	–	–	3	–	–	–	–	20	–	–
Europa	–	–	–	–	–	–	–	1	–	2	–	–	1	–
Franklin	8	–	4	–	–	–	2	2	2	–	–	8	–	–

Globus	–	1	–	–	–	–	1	2	–	–	2	2	2	8
Hornyánszky	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	1	–
Hungária	–	–	–	–	–	–	–	2	–	2	2	–	2	6
Kertész József	1	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	1	–	–
Kurz és Lajta Tömönt.	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–	–	2	–	–
Légrády testvérek	2	–	–	–	–	1	–	2	–	–	3	2	1	5
Pallas	–	–	3	–	–	–	3	2	1	–	4	3	3	8
Pátia	4	1	1	–	–	–	1	2	–	–	–	5	1	–
Pesti Lloyd	–	–	–	–	–	–	1	–	3	–	–	–	–	4
Révai	2	–	–	–	–	–	–	1	2	–	–	1	1	–
Stádium	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	2	–	2	4
Stephaneum	10	–	2	–	–	–	2	3	–	1	–	9	2	–
Strassmann	–	–	–	–	–	–	–	1	2	–	–	–	1	–
Székesfőv. Házinyomda	8	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	5	3	–
Tolnai	2	–	–	–	–	–	–	2	1	2	–	2	3	–
Világosság	–	–	–	–	1	–	–	2	–	5	–	1	2	3
Vidéki nyomdákban	4	–	–	–	–	–	–	4	–	6	–	2	–	3

A statisztika szerint tehát Budapesten 1 kereskedelmi betűöntőde, 7 házi betűöntőde (5 Monotype-öntődével), 5 Monotype-öntőde, 2 Mergenthaler-, 2 Thomson-gép, 2 kereskedelmi tömöntőde, 23 merkantil-tömöntőde (5 üzem variábilis berendezéssel) és 11 laptömöntőde működik. Vidéken 2 Monotype-öntőde és 3 laptömöntőde van üzemben. Budapesten a betűöntődékben 72, a merkantil-tömöntődékben 35 és a laptömöntődékben 56 szaktárs van foglalkoztatva. Vidéken 2 betűöntő és 3 tömöntő szaktárs van foglalkoztatva.

KÖRÜNK PÉNZTÁRI KIMUTATÁSA A LEPERGETT 50 ÉV FOLYAMÁN

Bevétel		Kiadás	
1884	78,30 forint	1884	73,14 forint
1885	59,85 forint	1885	33,96 forint
1886	58,10 forint	1886	35,72 forint
1887	70,20 forint	1887	61,41 forint
1888	117,79 forint	1888	78,72 forint
1889	107,25 forint	1889	31,47 forint
1890	117,90 forint	1890	119,38 forint
1891	241,19 forint	1891	125,98 forint
1892	208,74 forint	1892	178,76 forint
1893	193,70 forint	1893	208,74 forint
1894	232,52 forint	1894	420,– forint
1895	197,34 forint	1895	254,40 forint
1896	192,49 forint	1896	216,14 forint
1897	269,62 forint	1897	263,09 forint
1898	602,01 forint	1898	609,16 forint
1899	270,20 forint	1899	266,53 forint
1900	311,05 korona	1900	325,50 korona
1901	558,02 korona	1901	1.095,32 korona

1902	524,56 korona	1902	433,06 korona
1903	1.103,94 korona	1903	784,18 korona
1904	1.241,76 korona	1904	1.062,20 korona
1905	1.015,20 korona	1905	712,41 korona
1906	890,88 korona	1906	631,07 korona
1907	891,– korona	1907	849,91 korona
1908	901,20 korona	1908	561,12 korona
1909	993,50 korona	1909	692,81 korona
1910	897,40 korona	1910	647,63 korona
1911	914,80 korona	1911	970,82 korona
1912	1.201,02 korona	1912	1.806,44 korona
1913	1.153,10 korona	1913	2.511,42 korona
1914	1.083,70 korona	1914	766,62 korona
1915	855,10 korona	1915	625,33 korona
1916	801,40 korona	1916	635,93 korona
1917	881,70 korona	1917	735,30 korona
1918	864,90 korona	1918	845,69 korona
1919	7.059,60 korona	1919	7.379,50 korona
1920	4.430,70 korona	1920	3.751,19 korona
1921	3.754,80 korona	1921	3.640,06 korona
1922	47.223,70 korona	1922	38.010,90 korona
1923	1.286.830,– korona	1923	1.272.600,– korona
1924	14.995.303,– korona	1924	13.543.803,– korona
1925	39.365.500,– korona	1925	37.728.030,– korona
1926	47.387.000,– korona	1926	47.238.470,– korona
1927	5.324,80 pengő	1927	5.335,92 pengő
1928	5.216,70 pengő	1928	6.336,24 pengő
1929	8.345,74 pengő	1929	7.891,04 pengő
1930	11.268,65 pengő	1930	11.036,65 pengő
1931	13.510,30 pengő	1931	13.835,78 pengő
1932	9.792,40 pengő	1932	10.177,02 pengő
1933	10.499,76 pengő	1933	8.313,32 pengő

A föltüntetett kiadási tételeknek átlagban 75 %-át fordította a Kör segélyezésekre.

TAGJAINK SZÁMA ÉS NÉVSORA A JUBILÁRIS ESZTENDŐBEN

Almási Antal	Fühl Henrik	Kheil Arthur
Andrási József	Gajdos Gyula	Kilián István I.
Aranyos Géza	Galambos Dezső	Kilián István II.
Aschenbrenner Gyula	Geiger H. Lipót	Kilián József
Bagarus István	Glatz Ferenc	Kiss Ferenc
Bajkó József	Goller Károly	Kiss Lajos
Bauer Károly	Gomzi Károly	Kohn Adolf
Bencsik János	Gregus Endre	Kohn Tibor
Berán Antal	Gresina Károly	Knapp Nándor
Bergthaler István	Gruber Pál	Koczaurek Raymund
Bihari Sándor	Gruber Sándor	Králik Antal
Bikics Ferenc	Gumbinger József	Kratzert József
Branczik József	Gumbinger Mátyás	Krech Károly
Brecsér Vilmos	ifj. Gumbinger Mátyás	Kreppel József
Breuer Izidor	Hainrich Lajos	ifj. Kribusz Gyula
Buczek István	Halász Sándor	Kroneraff Rezső
Busch Adolf	Haluska István	Kuchár Miklós
Buschauer Mihály	Hammerla Lajos	Kulcsár Ferenc
Csányi Vince	Häusler Ferenc	Kulcsár Imre
Czibula Lajos	Hausstädter Ferenc	Kusnyik Lajos
Domján Bálint	Hegyi István	Ladányi Alajos
Domanits Antal	Helybeli Sándor	Langer Géza
Drexler Alajos	Herzog Jenő	Langecker Mátyás
Drexler János	Herhoff Hermann	Leitner Rudolf
Eckhardt Gyula	Hock Árpád	Légrády Károly
Eybl Béla	Holl Mihály	Lienhardt Károly
Eybl István	Hopp Gábor	Linka Pál
Éliás Jenő	Hudecz Antal	Löwinger Simon
Éliás Richárd	Hujjer Ottokár	Lukács Károly
Ellmann Lajos	Ignáth Mihály	Máhr Károly
Engelhardt Károly	ifj. Ignáth Mihály	Máhr Lajos
Faltusz Gyula	Izsó László	Maidinger Károly
ifj. Faltusz Gyula	Jakubetz János	Maleskovits Barna
Faltusz János	Jakubetz Károly	Malik Rezső
Fessel István	Jegyernik Béla	Marada József
Feminger Károly	Jung Mihály	Marosi János
Fényes István	Kabasz József	Máté Zsigmond
Ficker Adolf	Kabát Mihály	Mattmann József
Filach Antal	Kautnik Béla	Matusek Ferenc
Filach József	Kautnik Vilmos	Matusek Lőrinc
Fischer Antal	Kál József	Mercel Antal
Fischer Imre	Kál Lajos	Mészáros Gyula
Florik János	Keebe Károly	Mészáros Jenő
Franck Rezső	Keller Simon	Mészáros János
Fröhlich József	Kentner Antal	Mick János
Frömmel Tamás	Kenyeres Mihály	Minár Ferenc
Frühlinger Antal	Kerecsi József	Mocsidlik Károly
Funck István	Kertész Pál	Molnár Károly

Munck Ármin
Müller Károly
Nagy Lajos
Neumann József
Néder István
Novinszky József
Novinszky László
Oberfranck Ferenc
Oberfranck József
Oessterreich Gerhard
Oessterreich Ottó
Ollinger Sándor
Oszwald Ernő
Ott Nándor
Ozsváth József
Ozsváth Károly
Panyik Miklós
Pápai János
Pápai József
Pánczél István
Patacsék Ottó
Pethő József
Pevecz Ferenc
Pevecz Mátyás
Pevecz Sándor
Pfeiffer Lipót
Pfundert József
Pippig Vilmos
ifj. Pippig Vilmos
Pischoff Sándor
Pischoff Szaniszló
Pozmann Rezső
Pozsár István
Quitt Károly
Racsik Kálmán

Reich Oszkár
Rengl József
Reitterer János
Reitterer Károly
Répai Béla
Ripka Ferenc
Rieszner János
Ruck József
Sassera Kajetán
Sárhegyi Kálmán
Schneider Mihály
Schneider Rezső
Schreiber Ede
Schuch János
Schumi Antal
Schüller Ferenc
Semmel József
Semmel Mór
Sift Sándor
Silberberg Béla
Singer Géza
Sipos Aladár
Steiner Lajos
Stosich Lajos
Strohmayer Ferenc
Sviatkovszki János
Szentirmay Tibor
Siklósi Mihály
Szabó István
ifj. Szabó István
Szabó József I.
Szabó József II.
Szántó Antal
Szántó Béla
Szpisják Sándor

Sztraka József
Szuch Árpád
Szuch Lajos
Szücs László
Taligás Ödön
Teperovits Lajos
Terelmes László
Thalwieser Antal
Thalwieser Béla
Trozinger Lajos
Türk Henrik
Ughy Gábor
Ungár Gábor
Unger Mihály
Urbanek Károly
Vagáts Károly
Vámos Lajos
Varga Lajos
Varga Márton
Vágó Tibor
Végh János
Volek Géza
Volek József
Vörös László
Wágner József
Wegenast Oszkár
Weigerding Lipót
Winternitz Béla
Winternitz Károly
Wulkovits János
Zapeczka Antal
Zadló Ernő
Zádor Pál

ROKKANTÁLLOMÁNYBAN LEVŐ TAGJAINK

Bednarczik Ferenc
Bohanek Ferenc
Fischer József
Divat Lajos
Hegyí Géza

Hofbauer István
Janecka Antal
Keller Simon I.
Kovaltsik Ignác
Mocsidlik László

Oravetz Gyula
Schich Károly
Stefanek Antal
Wiegand Ferenc